

Миладин Шеварлић

ДУШЕВНА БОЛНИЦА

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ рођен је у Београду 1943. Објављивао песме у књижевним часописима шездесетих и седамдесетих (“Савременик”, “Књижевност”, “Дело” и др.), позоришне критике у “Политици – Експрес” седамдесетих и есеје из области друштвено-политичке проблематике у листу “Борба” деведесетих, те часопису “Драма” ових година, као и бројне написе из позоришне, културне и друштвене сфере, у стручним часописима и дневним листовима.

Сценска адаптација Његошевог *Горског вијенца* изведена му је 1973. у Црногорском народном позоришту, а драматизација (са Ј. Павићем) романа *Трен 2* А. Исаковића 1985. у Студентском културном центру у Београду. Аутор је сценарија за дугометражни играни филм *Недељни ручак* (редитељ Милан Јелић, “Филм-данас”, Београд, 1982) и за ТВ филм *Пролеће у Лимасолу* (редитељ Сава Мрмак, РТС 1999).

Роман *Смрт њуковника Кузмановића* објавила му је “Српска књижевна задруга” (Београд, 1986), а *Енциклопедију веровања и обичаја* (са М. Зупанцом) “Сфаирос” (Београд, 1989) и “Плато” (Београд, 2001). Код истог издавача изашла му је књига есеја *Српска Ајланија* (“Плато”, 2002), а у припреми се налази Енциклопедија астрономије, под насловом *Човек и космос*.

Аутор је више од двадесет драмских дела која су (почев од 1968) играна у позориштима, на радију и телевизији, те штампана у периодичи, збиркама и посебним издањима (*Пад Басиље*, *У рукама оцацбине*, *Сведок из мртвог дома*, *Одлазак Дамјана Радовановића*, *Купићемо виноград*, *Ојшмисц*, *Смрт њуковника Кузмановића*, *Пројасц царсцва српскога*, *Душевна болница*, *Кум*, *Небеска војска*, *Ко-*

сово, Код Злајиног вола, Повраћак Вука Алимџића, Змај од Србије, Карађорђе, Господин министар, Црни Пећар, Љубав побеђује, Вуци и овце или Србија на Исиоку, Заводник, Дивљач је љала).

Књига *Изабране драме* објављена му је 2001. године (“Плато”, Удружење драмских писаца Србије, Позориште “Модерна гаража”).

За драму *Пројаси царсџива Срјскога* (“Атеље 212”, 1983. и др.) добио награду на конкурс Удружења драмских писаца Србије (1980. године), а за драме *Небеска војска* (Ужице, 1988, Зрењанин, 1989), *Змај од Србије* (Ниш, 1994) и *Заводник* (Позориште “Славија”, Београд, 2002) награде “Бранислав Нушић” истог Удружења (1986, 1990. и 2000. године). За драму *Змај од Србије* добио, такође, награду на Фестивалу произведби у Параћину 1994, а исте године, на XXIX Стеријином позорју, Стеријину награду за савремену комедију.

“Златни бечуг”, за трајни допринос култури Београда, добио је 1999. године.

Радио у позориштима као драматург, уметнички директор и управник, те као одговорни уредник у Уметничком програму Телевизије Београд. Тренутно ради као главни уредник издавачког предузећа “Просвета”.

У два мандата, 1984. и 1987/88. године био председник Удружења драмских писаца Србије.

Миладин ШЕВАРЛИЋ

ДУШЕВНА БОЛНИЦА

ЛИЦА

МИХАИЛО, млади лекар
МАЈСТОР, бербернин, његов поочим
МАЈКА, Мајсторова жена
МАРИЈА, њихова кћи
ЗАХАРИЈЕ,, помоћник у берберници
ПРЕДСЕДНИК ОПШТИНЕ БАЊА
ПРЕДСЕДНИКОВИЦА
I ТЕЛОХРАНИТЕЉ– БОЛНИЧАР
II ТЕЛОХРАНИТЕЉ– БОЛНИЧАР
МИНИСТАР, за народно здравље
ДОКТОР, управник душевне болнице
ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИК
ЛУДАЦИ
НАРОД

Н. Б. Радња се, у симболичком смислу, дешава у једном, јединственом амбијенту, што, и поред неопходних промена, мора бити уочљиво.

I

*Берберница. Сџаринске берберске сџолице са овалним наслонима и ѿод-
мџаичима за џлаву. Велика оџледала у дрвеним рамовима. Ормани за
берберски ѿрибор. Висе кашеви за ошџрење бриџача, ишџд. Све ѿо делује
ѿомало ѿохабано и заѿушџено.*

*Улази Захарије, ѿѿајући, ѿрилази орману, вади из њџа флашу са ракијом
и чашицу, осврће се око себе. Насџе ракије, ѿрекрџи се и ѿѿије на искај.
Поново сџа, осврне се, исџије. Учини ѿо још једном. Сџресе се.*

ЗАХАРИЈЕ: Охо-хо-хо-хо!

*Из исџоџ ормана вади умашџену и раскуџусану књиџу великоџ формџа.
Седа у берберску сџолицу. Насумџе ѿѿвара књиџу и ушџре ѿрсџом у
сџраницу. Сџавља окруџле наочаре у ѿанком, жичаном оквиру и ѿочине
да чџија.*

ЗАХАРИЈЕ: “Овако вели Господ: што не ходисте по мојим уредбама и
не извршавасте мојих закона – зато ће оци јести синове, а
синови ће јести оце своје, и извршићу на теби судове и
расијаћу сав остатак свој у све вјетрове.
Зато, тако ја жив био, вели Господ, што си оскврнио моју
светињу свакојаким нечистотама својим и свакојаким
гадостима својим, зато ћу и ја тебе потрти, и неће око
моје жалити, нити ћу се смилovati.
И учинићу од тебе пустош и руг међу народима који су
око тебе пред сваким који пролази.
И бићеш руг и срамота и наук и чудо народима што су око
тебе, кад извршим судове на теби гњевом, јарошћу и
љутијем карањем; ја Господ рекох.

*Завршивши чџијање, диџне џлаву и ѿримџи Мајсџора који џа већ извесно
време ѿосмаџра и слуша, сџојећи ослоњен на мџџу. Захарије се ѿрџне и
брзо склоџи књиџу.*

МАЈСТОП: Ти опет исто, Захарије! Од јутра пијеш и по религиозним
књигама преврћеш.

ЗАХАРИЈЕ: Зар то није природно, просуди и сам, команданте мој
добри, мој сиви соколе! Па и сам знаш да су у мојој
породици све најстарије мушке главе, по традицији, били
богомџци и алкохоличари.
А што се ових суморних божјих речи тиче – тако ми се од
јутрос отворило, мој соколе, мој светли команданте.

МАЈСТОП: Јел ја тебе овде држим да религиозну заразу шириш, или
да у радњи помажеш?

- ЗАХАРИЈЕ: Да у радњи помажем. Али, шта могу кад сам у души побожан, команданте мој?
- МАЈСТОП: И не зови ме команданте!
- ЗАХАРИЈЕ: Навикло то, мој мајсторе, гавраново крило... Да тебе не беше, ја ни у рат не бих отишао, нити бих човек постао. Но бих и сад подрумар у нашем манастиру био, ко и мој блаженопочивши отац Захарије, и отац његов, и отац његовог оца...
- МАЈСТОП: Ако ти не ваља овде, а ти скупи прње па у манастир!
- ЗАХАРИЈЕ: Како бих ја без тебе, соколе мој? Не могу, ваљда, сад да пљунем на толике године што их заједно проведосмо у рату и миру.
- МАЈСТОП: Онда опљуни у шаке па очисти радњу.
(Добаџи му мејлу)
Знаш да данас долази Председник на бријање.
- ЗАХАРИЈЕ: Ођу, ођу, соколе, како да неђу.
(Чисти и џева)
“Ој девојко, душо моја
Хоћеш ли ми, душо, дати
Ил да питам твоју мати?”
- Мајстоп облачи бели манићил, размешџа берберски џрибор џо џолицама.
Улази Мајка, носеђи чистије убрусе.*
- МАЈКА: Он ће данас дођи. Осећам то.
- МАЈСТОП: Могоа је да напише писмо, па не бисмо морали сад да врачамо и погађамо.
- МАЈКА: Заклађу певца.
- МАЈСТОП: Сачекај прво да дође.
- МАЈКА: Осећам ја да ће дођи.
(Излази)
- МАЈСТОП: Она осећа! Постоје савремене комуникације, пошта, телефон, телеграф.
- ЗАХАРИЈЕ: И ја, већ другу ноћ, нашег Михаила сањам. Као, девојка једна, светла лица и плаве косе, за руку га држи, по језеру ходају... А у наше Марије тамна је коса.
- МАЈСТОП: Марш! Радњу чисти!
- ЗАХАРИЈЕ: Разумем, сунце моје, мој команданте добри!

Марија уноси кафу. Сјушића је на сјочић поред огледала.

МАЈСТОП: Да га и ти, Марија, ниси, можда, сањала?

МАРИЈА: Кога, тата?

МАЈСТОП: Кога? А обукла се као да се на игранку спрема!

МАРИЈА: Мама је рекла да данас треба...

МАЈСТОП: А можда се њему у престоници осладило... Ајде, ајде, за послом!

(Пошћо Марија изађе)

Па, добро, Захарије, да се и ми мало разузуримо...

Смешијају се у берберске сјолице. Мајсјор је циђару зајалио, шољцу с кафом усјима иринео, али је, не сркнувши, на ормарић враишо.

МАЈСТОП: По језеру ходају! Свашта од тебе Захарије.

ЗАХАРИЈЕ: Тако ми се приснило, соколе мој добри... Баш као из оне приче о Маријани.

МАЈСТОП: Не знам каква је то прича.

ЗАХАРИЈЕ: Како не знаш, соколе! Она старинска, из нашег краја. Морао си то, као дете, од својих старијих слушати.

МАЈСТОП: Ја сам се васпитавао на легендама о јунацима, а не о тамо некаквој Марији!

ЗАХАРИЈЕ: Маријана се та девица зове, љубезни.

МАЈСТОП: Сасвим свеједно.

(Велика пауза. Пије кафу)

Па добро, каква је то прича?

ЗАХАРИЈЕ: Лепа и жалостива...

(Пауза)

МАЈСТОП: Но?

ЗАХАРИЈЕ: Па, ето, прича се да је у стара времена, поред оног затрпаног извора за које предање вели да је лековит, тамо где су касније кнежеве штале подигнуте, живео баштован. Врт око његове кућице био је тако леп и раскошан, пун свакојаког божијег растиња које целе године цветаше и даваше плода – да су се, ваљда, једино рајски вртови са њим мерити могли.

Једнога дана – било је то у време када неки од многих ратова тек беше прохујао овим крајем – пошао је баштован у град да продаје цвеће. Водећи за узду коња, који

је вукао баштованске двоколице, угледа он поред пута невелики замотуљак. Приђе, разви га и виде у њему тек рођено мушко дете. Како је био добра срца, баштован захвали Богу, узе замотуљак с дететом, стави га у кола и окрете коња назад. Пошто је стигао дому, предаде нахоче жени која и сама беше недавно на свет кћер донела. Пригрливши тако дечака, одгојише га они, поред кћерке, као свога.

Године су пролазиле а деца су расла у прекрасном врту, срећна и задовољна како се само замислити може, не тражећи ништа изван честитог, скромног живота што им га баштованов домазлук пружаше. И заволеше се.

Али, када су поодрасли, младића стаде мучити питање ко му је отац и откуда је, и усхте да иде у свет да га тражи, но везан љубављу за Маријану не могаше се решити да крене.

Некако у то време појави се у нашем крају намесник, кога су звали бан, и подиже на брду себи палату; тамо, изнад језера, где су сад оне нагореле рушевине, обрасле маховином и дивљом лозом.

Прича каже да је тај бан био преко мере осيون и да не полагаше много на божији закон и на част и образ подвлашћеног му народа. Многи у то време није за имање своје био сигуран, а по неки ни за кћер или жену. Бан, разуме се, одмах баца око на Маријану, која се беше расцветала да је била лепша од најлепшег цвета у очевој башти. Не дајући, у први мах, знака о својој похоти, лукави намесник позва баштована да му врт око палате уређује, а поред њега стаде, мало по мало, и оно двоје младих к себи призивати.

Но, увидевши колика је љубав Маријанина спрам бујног стасалог младића и разабравши за његову жељу да потражи оца, поклони му коња и оружје и стаде га наговарати да у свет пође – говорећи како човек сазнање о својој пореклу мора имати и обећавајући да ће он вереницу његову као кћер пазити и сачувати је до његовог повратка. Честити младић, не могавши таквим кушњама одолети, после много суза и ватрених обећања, вину се једног лепог дана на коња и одјаха у бели свет, с тим да се најдаље за годину дана врати – нашао оца, не нашао – а намесник обећа како ће тада, у својој палати, раскошно венчање за двоје младенаца да приреди.

Није младић, разуме се, стигао далеко да одјаше, а лукави

намесник увуче се, као змија, у баштованов врт и салете прелепу Маријану да је обљуби, нудећи јој сребра и злата и свакојаког блага земаљског. Несрећна девица брањаше се колико је могла, а када виде да је намесник неће пустити док своју похоту не задовољи и да јој од његове силе нема спаса ни одбране, потрча у језеро и у њему се утопи.

Баштован је после полудео и завршио у лудој кући, но пре тога је подметнуо ватру која је за једну ноћ прогутала палату заједно са намесником.

Прича још каже да се Маријана, у ноћима младог месеца, може видети како с краја на крај језера прелази по води ходећи, а, понекад, и покрај извора. Чека вереника, који се још није вратио, да с њим извор очисти и врт, какав је некада поред извора растао, поново засади.

МАЈСТОР: Свашта! Нисам ни знао да такве приче постоје у нашем народу.

(Пауза)

Пуниш ми главу тим бапским причама!

ЗАХАРИЈЕ: Онако ми дошло, соколе, ваљда због оног ходања по води.

МАЈСТОР: Непросвећен си ти, Захарије, заостао.

ЗАХАРИЈЕ: Јесам, мој команданте.

МАЈСТОР: И пун си, брате, тих празноверица.

На враћима се појави I Телохранићел – Болничар. Уђе, обиђе радњу, проњушка по ћошковима па изађе. Мајстор и Захарије скачу са столица.

МАЈСТОР: Види како ме замаја!

Уђе II Телохранићел – Болничар. За њим Председник ошћине, и, најзад, поново I Телохранићел – Болничар. Председник се рукује с Мајстором, Захарије пријрчи да му прихвати шешир и да му скине сако.

ПРЕДСЕДНИК: Добро вам јутро, мајстори моји!

МАЈСТОР: Добро јутро желим.

ЗАХАРИЈЕ: Како сте спавали ноћас, председниче наш добри?

Смештају Председника у столицу. Све време не прасћају да послују око њега. Захарије му ставља убрус око враћа, припрема пену, ишд. Мајстор ошћри бријач. I Телохранићел – Болничар осћаје да стоји крај враћа. II Телохранићел – Болничар седа у један угао. Мајка уноси кафу и ракију за Председника.

ПРЕДСЕДНИК: Спавао сам тврдо и пробудите се чио и оран за нови дан. Док сам пролазио улицама нашега градића, хитајући да се препустим вашим вештим рукама, моје добро расположење продубило се још више. Како је лепо пролећно јутро! Сунце штедро обасјава нашу Бању, радници с песмом у фабрику хрле, сељаци у препуним колима плодове рада свога на трг довозе, дечица наша за лоптом поскакују весело, а снаше једре мирисни хлебац из пекаре домовима својим односе.
Живели, драги моји суграђани!

Искаји ракијицу и враћа чашу на њослужавник који Мајка држи њред њим.

МАЈКА: Само ви нама да поживите, председниче!
(Излази са њослужавником)

ЗАХАРИЈЕ: Сто година! Најмање сто година да поживите, на радост нашу и напредак!

ПРЕДСЕДНИК: Видећемо, видећемо! Медицина сваким даном крупним корацима напредује, у оквирима нашег општег... јел тако... Према томе, ко зна...

ЗАХАРИЈЕ: А да ли бисте, председниче мој добри, с опроштењем, и главицу опрали?

ПРЕДСЕДНИК: Мислиш? Ако се баш мора... А можда би и Мајстор да погледа? Да ли ваше искусно око, Мајсторе, налази да је час куцнуо?

МАЈСТОР: Па... рекао бих да јесте

ПРЕДСЕДНИК: Сад, шта је – ту је. Него, очи ми отичу. Да није то од алкохола. Па, не могу ни ја баш... А ви, Мајсторе, ништа не говорите! Радосну вест нам не саопштавате.

МАЈСТОР: Не знам на шта мислите, председниче.

ПРЕДСЕДНИК: Па, данас вам се посинак са студија враћа.

МАЈСТОР: Да га нисте и ви сањали, председниче?

ПРЕДСЕДНИК: Молим?

МАЈСТОР: Није се јавио, мангуп. А ови га сви по кући сањају.

ПРЕДСЕДНИК: Ах, духовито... Па ваљда ми бринемо о нашим људима? Сео је у брзи... Кад беше?

П Т – Б: *(Усџаје и реферише)*

Сео је у брзи у три и седамнаест, а стиже, с обзиром на планирано закашњење, у шест четредва. Очекујемо га овде у седам нула нула.

ПРЕДСЕДНИК: Ето видите!

МАЈСТОР: Значи, ипак је истина! Мангуп један. И да се он мени не јави.

ПРЕДСЕДНИК: Добро, де, неће се изгубити.

ЗАХАРИЈЕ: А сад главицу, с допуштењем, да насапуњамо, председниче добри!

Захарије сајуња Председнику ѓлаву. Мајстѳор вади сајѳ.

ПРЕДСЕДНИК: Сад ће он, ништа ви не брините.

На врајѳима се ѳѳјављује Михаило, вукући велики кофер.

МАЈСТОР: Па добро, Михаило, постоји телефон, телеграф...

МИХАИЛО: Не ѓути се, тата, хтео сам да вас изненадим.

МАЈСТОР: Мангупе један...

Михаило сѳусѳи кофер на сред собе, хиѳѳајући Мајстѳору у заѳрљај. Председник је диѳаѳ ѓлаву низ коју се ѳеди сајуница.

ЗАХАРИЈЕ: Михаило, слатки мој соколе!

(Грли ѓа)

Ходи председника нашег доброг да поздравиш!

ПРЕДСЕДНИК: Стигао, значи, школац, интелегент. Па добродошао у Бању, момче!

МИХАИЛО: Хвала, председниче.

ПРЕДСЕДНИК: *(Разгледа ѓа)*

И ти си сад, значи, доктор?

МИХАИЛО: Лекар...

ПРЕДСЕДНИК: Ако, ако, и такви су нама потребни. Ево, мени очи нешто... Моја супруга сматра да је то од алкохола. Шта ти мислиш?

МИХАИЛО: Па... не бих у овом тренутку баш могао...

ПРЕДСЕДНИК: Добро, де! Пустимо то. Постоје важније ствари. Ми смо тебе овде чекали... Добро. Разговараћемо.

(Сајуница му се ѳеди низ лице)

Ето, и наша Бања сад корача путевима општег напретка. Оца твог покојног памтим ја добро. Млађан сам био тада, као курир везу сам одржавао са штабом, али памтим. Колибица испод Вражјег камена... У Бањи непријатељ. Он долази, на челу својих храбрих стрелаца, препад на Бању спремају... Уз њега Мајстор наш, побратим и саборац први.

ЗАХАРИЈЕ: А ја сам у колибици ватру ложио, председниче мој добри.

ПРЕДСЕДНИК: Ајде, ајде, знамо ми тебе добро!

(Михаилу)

Е, тако, Дођи до мене. Свако може да буде користан, па и интелегент. Ако је поштен.

(Пиња кошуљу, на коју му се цеди сајуница с љаве)

Хоћемо ли ми ово, богаму, са завршавамо?

Председник се окреће и седа на столицу. Михаило подиже свој кофер. Кофер се отвара. Испосијавља се да у њему није било ничега осим књиџа. Књиџе се распу по поду.

И Т – Б: *(Дружине)*

Саме књиџе! Овај мора да је луд.

МРАК

II

Вечера.

- МАЈСТОР: Јесте, борио сам се! Па шта? Вратио се и право код стаклоресца. Он се није борио. Добро; али, имао је нешто заосталог стакла у подруму. Па смо ми, лепо, застаклили нашу радњу, јер, разумећете, стакла су била полупана, пошто је био рат.
А овај овде, Захарије, добио је метлу у шаке.
- ЗАХАРИЈЕ: Јесте, јесте, команданте мој добри, метлу си ти мени првога дана у шаке тутнуо.
- МАЈСТОР: Јакако! А сад, дај да отворимо оно што смо запечатали кад је Михаило на студије одлазио.
- ЗАХАРИЈЕ: Одмах, одмах, соколе мој!
- МАЈСТОР: Сипај, Захарије! Добро ти мени дошао, мој Михаило.
(Пије)
Имам ја сва та одликовања, није то проблем. Ајде, донеси, да виде деца.
- МАЈКА: Немој опет да их вадимо, ко Бога те молим!
- МАЈСТОР: Хоћу да виде деца. Није то срамота. Немам ја чега да се стидим, а најмање свога заната. Ја сам њима рекао: драги моји, била ми је част да се борим са вама, али сад треба овај запуштени народ уредити, подшишати, избријати, измити. Ама, наћићемо ми другог берберина, кажу они, а тебе ћемо за директора фабрике. Срамота је да ти гегуле по Бањи подбријаваш и да ђилкошима суботом масну косурину переш. Пардон, кажем ја, за прање косе задужен је мој помоћник Захарије. Код мене се зна за ред.
- ЗАХАРИЈЕ: Јес, тако је, мој команданте врли!
- МАЈСТОР: А што се бријања тиче, ја то најбоље у Бањи и целој околини радити умем, па је ред, онда, да то ја и чиним, а не да неки дрводеља народ гули, а ја да, опет, радим нешто што радити не знам.
Тако ја њима одсечем, и тако се ми у љубави разиђемо.
(Налива вина)
Срце ми је пуно, децо моја, кад вас видим тако израсле, стасале. Поносим се што сам вас овим својим рукама на пут извео и начинио од вас часне и поштене људе. Ако је

тако, онда је и моја борба имала смисла и труд мој је награђен.

А мислим да би и мој побратим, нека му је лака земља, био задовољан. Његов и мој Михаило, кога ми је у самртном часу на душу ставио, ево, постаде први доктор у овој нашој Бањи.

Још ћу вам и ово рећи, а ви ми не замерите: ја знам да се ви волите не само као брат и сестра. Знам и не противим се томе. Знајте да ми ништа неће бити милије него да вас видим срећне. Живели!

ЗАХАРИЈЕ: *(Бришући сузе)*

Како је то дирљиво, мој команданте добри!

МАЈСТОП:

А сад на починак да кренемо. И Михаило наш треба да се одмори. Придржи ме, Захарије...

ЗАХАРИЈЕ:

Хајде, хајде, само се ти ослони, соколе...

Излазе.

МАЈКА:

Директор фабрике! Јес, јес! Нудили су ко што су нудили и овом ћакнутом Захарију.

(Шајуће нешићо Марији, зајим њољуби Михаила у косу)

Паун мој лепи!

Изађе. Марија пријирчи и обасје Михаила њољубицима.

МАРИЈА:

Хајдемо у моју собу. Мама сматра да треба да се стрпимо до венчања, али ја сам се баш ужелела.

МИХАИЛО:

Знаш о чему сам маштао последњих месеци?

МАРИЈА:

Па... надам се да погађам.

МИХАИЛО:

О томе да овде подигнем бању.

МАРИЈА:

Шта да подигнеш?

МИХАИЛО:

Бању. Лечилиште.

МАРИЈА:

А, то. Фино.... Хоћемо ли?

МИХАИЛО:

Знаш оно место које се зове Маријанина вода, или се, бар, некад тако звало?

МАРИЈА:

Оно где је ђубриште?

МИХАИЛО:

Сада је ђубриште, али некада није било. Зашто се овај град уопште зове Бања? Логично, зове се тако јер је ту, некада, заиста била бања.

МАРИЈА:

Може бити. Они су сад већ легли, мислим, ако ти је због њих непријатно.

МИХАИЛО: Шта, може бити! Ја сам проучио литературу, пун кофер књига сам довукао!

Још у најстаријим записима помиње се тај лековити извор. У римско доба, ту је, заиста, била бања. Па, доскора су, још, сељаци овамо долазили и лечили се, онако, на своју руку. Звали су то место Маријанина вода, јер постоји легенда о девојци која је ту, некада, живела и после се утопила у језеру. У литератури се само помиње, али Захарије нам је ту причу причао кад смо били деца, сећаш се?

МАРИЈА: Не сећам се.

МИХАИЛО: И ја сам био заборавио, али, кад сам почео да мислим о бањи, само ми се вратило. Дакле, та Маријана живела је поред извора, у прекрасном врту... Углавном, сада је извор затрпан. Не знам зашто. Све је пуно ђубрета. Ни сељака више нема. Добро, њих је, ионако, све мање. У близини се налазе старе кнежеве штале. У њима смо се некада, сећаш се... Ево, идем. Веома лепо здање. Додуше, полусрушено, али дало би се поправити. Мало, по мало, подигли бисмо бању, а затим одмаралиште. Около бисмо засадили прекрасан врт. Рај би се могао направити. Толико сам маштао о томе да сам почео и да сањам. Нарочито врт. Замисли, једанпут сам сањао и Маријану. Мора бити да је она, јер у причи се говори о тим вртovima...

(Марија демонстрајивно излази)

Ево, ево, долазим!

(Хиша за њом)

МРАК

III

Председник општинске и Министар за народно здравље разгледају кнежевешке штале. У праћени двојице Телохранишћела – Болничара.

МИНИСТАР: Лепо вам је овде. Доста се изградило од кад сам последњи пут био. А јесам ли ја раније овамо долазио?

ПРЕДСЕДНИК: Нисте, господине министре, тојест, како да не! Више пута.

МИНИСТАР: Пролазећи аутомобилом кроз ваше подручје, видео сам колики сте напредак остварили. Тамо где су некада биле пусте оранице и кукурузишта, ничу сада дивне двоспратнице и троспратнице, а у самој Бањи, видим, имате велику робну кућу и солитер у центру.

ПРЕДСЕДНИК: Јесте видели? Трудимо се да не заостанемо за другима.

МИНИСТАР: Ако, ако... Уф! Толико сам уморан. Зар смо баш морали да излазимо на терен?

ПРЕДСЕДНИК: Баш и нисмо морали, али ви сте сами изразили жељу...

МИНИСТАР: А, да! Онда добро! Шта је, дакле, задатак нашег савременог здравства? Наше савремено здравство је један од најбитнијих видова борбе за народни интегритет. И срећу, ако хоћете.

А душевно здравље важније је од свега. Јер, шта радити с народом, питам ја вас, ако неконтролисано почне да одступа од датог модела душевног здравља? Не можемо дозволити, ваљда, да свако ствара своју приватну слику света? Зато је ту превентива од изванредне важности. О томе, такође, морате водити бригу. Разумете?

ПРЕДСЕДНИК: Разумем! О превентиви морамо водити бригу. Ево, то су вам те штале.

МИНИСТАР: Какве, сад, штале?

ПРЕДСЕДНИК: Па, кнежевешке штале, које смо пошли да видимо.

МИНИСТАР: А, да.

ПРЕДСЕДНИК: Кнез је, као што вам је вероватно познато, волео добре коње и лепе жене.

МИНИСТАР: И био је у праву, ја да вам кажем!

ПРЕДСЕДНИК: Те је држао велике штале и велики харем. Харем је био на другом месту. Нама су запале само штале. Додуше, сад су полусрушене, као што и сами можете да се уверите, али, сматрам да је локација веома zgodна. Место је изван града, повучено, што је, колико сам схватио, веома важно.

МИНИСТАР: Да, да. Добро, једна осредња инвестиција биће довољна да послужи својој новој, прогресивној сврси. Па, нећемо им, сад, ваљда, хотеле градити. ЦДЗ ће уложити један део средстава, а ви ћете подупрети из општинског буџета.

ПРЕДСЕДНИК: Наш буџет је, као што сами можете замислити, тањи него икад.

МИНИСТАР: Ја вас разумем. Али, сви смо у истим говнима. А ово је ствар од приоритетног значаја. Иначе, доносимо закон о додатном порезу, па ћемо гледати да узмемо одатле.

ПРЕДСЕДНИК: Е, то је, онда, већ друга ствар.

МИНИСТАР: Јавићу вам ја. Уф! Толико сам уморан. Да се ми, полако, спустимо до аутомобила. А какав је програм за вечерас?

ПРЕДСЕДНИК: Како ви кажете. Желите ли курве или хоћете да се поштено напијете?

МИНИСТАР: Па... не знам ни сам. Можда је, ипак, боље да се напијем ко човек.

МРАК

IV

Чај код Председника општинине. Сервираће Телохранийељи – Болничари, ња ће се, зајим, њовући.

- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Ах, то је, значи, наш млади доктор који воли да чита! У Бањи се, ових дана, само о томе говори. А ви сад, сигурно, презирете нас, обичне панчане.
- МИХАИЛО: Напротив, госпођо, чезнуо сам да се вратим у завичај.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Завичај! Ах, како је то романтично!
- ПРЕДСЕДНИК: Михаило је наше дете. Патриота. Уствари, дете палог патриоте. А и његова сирота мати је страдала у рату. Дали су животе да нама буде боље...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Како је то лепо! Како романтично!
- ПРЕДСЕДНИК: Михаило је, могло би се рећи, штићеник наше општине.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Са млеком или румом?
- МИХАИЛО: Молим?
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: О, како је он шармантно расејан! Кажу да је то одлика умних људи.
- ПРЕДСЕДНИК: Разуме се, с румом.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: За младог господина с румом, за нас с млеком, као и обично. И, како стоји ствар с нашом савременом медицином, драги докторе?
- МИХАИЛО: Шта да вам кажем, госпођо... Деведесет одсто савремених болести представљају последицу неприродних услова живота...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Но, добро, није важно. А како сте се забављали тамо у престоници?
- ПРЕДСЕДНИК: Наша савремена медицина свакога дана, у сваком погледу, све више напредује. Наш радни човек ће ускоро живети можда и триста, четресто година...

- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Још мало рума?
- МИХАИЛО: Мислим да у нашем месту постоје сјајни природни услови. Желео сам да се што пре вратим, како бих...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: У ову рупу? Баш сте луди, докторе!
- ПРЕДСЕДНИК: Немој тако, драга... Наш регион обилује толиким природним лепотама.
- МИХАИЛО: И не само то! Пазите: надморска висина изнад двеста педесет...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Па шта с тим, докторе?
- МИХАИЛО: Затим, не заборавите језеро!
- ПРЕДСЕДНИК: Јесте, све то допринеси.
- МИХАИЛО: Умерена влажност тла, бујна флора, белогорица и црногорица. Стабилна ваздушна струјања. Океан најчистијег кисеоника!
- ПРЕДСЕДНИК: Видиш, драга!
- МИХАИЛО: А извор нисмо ни споменули!
- ПРЕДСЕДНИК: Нисмо. Какав извор?
- МИХАИЛО: Још од римског доба помиње се у овом месту...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Овде су били стари Римљани?
- МИХАИЛО: Још од римског доба помиње се у нашем месту лековити извор. Зато се место и зове Бања.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Ах, стварно, то је очигледно у вези! А зашто сад овде нема никакве бање?
- МИХАИЛО: То сам баш и хтео...
- Улази II Телохраниџељ – Болничар.*
- П Т – Б: Председниче, телефон.
- ПРЕДСЕДНИК: Ко је то сад, богами, кад пијем чај?
- П Т – Б: Из кабинета за народно здравље.
- ПРЕДСЕДНИК: Извините, државни послови.
- Излази са II Телохраниџељем – Болничарем.*
- МИХАИЛО: Значи, још Римљани су учили предности...

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Како изгледа љубавни живот у престоници, докторе?

МИХАИЛО: Молим?

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Како то раде престоничке женице?

МИХАИЛО: Па...

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Да ви нисте, можда...? Чула сам да је то сад у моди. А знате ли како су радили стари Римљани?

(Гледа ња. Он се снебива)

Мушкарац би лежао на леђима, а жена би га јахала. Тако би и с вама, изгледа, требало радити, докторе... Још мало чаја?

Улази Председник, њрљајући руке.

ПРЕДСЕДНИК: Добре вести! Инвестиција за наш пројекат је одобрена. Михаило, сине, прелазимо на ствар!

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Водићете досадне мушке разговоре? Ја се, онда, са задовољством повлачим. Докторе, дођите нам још који пут на чај, ви сте тако забаван гост.

Излази.

ПРЕДСЕДНИК: А сад, ја и ти да дрмнемо по једну.
(Сиша две њуне, водене чаше рума и сџавља на сџо)

Она сматра да ми од тога отичу капци. Глупости!

МИХАИЛО: Не, не, хвала, ја не бих то никако могао.

ПРЕДСЕДНИК: Као хоћеш.
(Искаји, једну за другом, обе чаше рума)

МИХАИЛО: Дакле, још у време старих Римљана...

ПРЕДСЕДНИК: Слушај сине! Ми овде с тобом озбиљно рачунамо. Ту је био министар за народно здравље, веома драг човек, о свему смо разговарали... Али, што може да попије! И ја могу, али, брате, оно је чудо... Ти знаш од какве је важности народно здравље за општи напредак.

МИХАИЛО: Знам, председниче, зато сам и мислио, јер још Римљани су схватили да тај извор може...

- ПРЕДСЕДНИК: Ти си, бре, тврдоглав ко коњ!
(*Насће јуну водену чашу рума и искаји*)
А душевно здравље народа представља највиши израз опште здравствене ситуације. Стога је, на високом месту, донета одлука да се у нашем граду оснује душевна болница која ће бити главни расадник народног здравља у овом крају. Јел знаш оне старе кнежеве штале?
- МИХАИЛО: Знам, тамо смо се, као деца...
- ПРЕДСЕДНИК: О томе ћемо други пут!
- МИХАИЛО: Али, још стари Римљани су, на том месту...
- ПРЕДСЕДНИК: Дакле, душевна болница ће бити у тим шталама. Твој задатак је да се укључиш у рад те нове здравствене установе.
- МИХАИЛО: Како мислите...? У лудници да будем!
- ПРЕДСЕДНИК: Да. Као лекар, наравно.
- МИХАИЛО: Знам, али, како мислите... Ја нисам психијатар!
- ПРЕДСЕДНИК: Опет он! Права си пицајзла, сине! То је зато што не пијеш. Потребно је, ипак, да у лудници буде неки лекар. Додуше, биће ту још један доктор из престонице, али он ће се задржати само док се ствар не ухода. А ти ћеш то онда преузети у своје руке. Нама су потребни нови кадрови.
- МИХАИЛО: Бању да водим, то бих могао, али... лудницу...
- ПРЕДСЕДНИК: Ништа лакше. Програм терапије свим душевним болесницима редовно шаље Центар за душевно здравље; ти ту немаш шта да бринеш.
- МИХАИЛО: Откуд они могу, постоје различити случајеви...
- ПРЕДСЕДНИК: Без бриге! ЦДЗ брине о свему.
Постојала је, првобитно, интенција да се програм терапије шаље, директно, у сваку кућу, само ту не би могла да се оствари стручна контрола. Зато је решено да се, у сваком општинском месту, оснује душевна болница кроз коју би, теоријски, требало постепено да прође цела популација тога краја. То је, за сада, ипак, немогуће, али, чини се колико се може.
Очекујемо, сине, да и ти даш допринос развоју родног краја.

МРАК

V

Берберница. Мајка њере њрозоре. Захарије седи на берберској сџолици. Пије ракију и чита из велике књиге коју држи на коленима.

ЗАХАРИЈЕ: “Пророци твоји пророковаше ти лажи и безумље, и не откриваше безакоња твојега да би одвратили ропство твоје; него ти казиваше утваре лажне и које ће те прогнати. И мјесто мириса биће смрад, и мјесто појаса распојасина, мјесто плетеница ћела, мјесто широких скута припасана врећа, и мјесто љепоте огорјелина”.

МАЈКА: Па, добро, Захарије, брате мили, зар и сада, када се за ово славље припремамо...

ЗАХАРИЈЕ: Тако ми се, снајка моја добра, отворило. А без бојје речи као и без ракије тешко је живети на свету. Дођи, ракијицу љуту да попијеш, души својој да олакшаш...

МАЈКА: За свечано отварање мора све да блиста. И мога Михаила мораш да потшишаш, да уредиш. Он сад постаје важна личност. Михаило, о Михаило!

ЗАХАРИЈЕ: Биће све како ти кажеш, душо слатка.

МАЈКА: Михаило, о Михаило! Сигурно се опет, сироме, у собицу своју с књигама затворио.

Улази Михаило с књигом у руци.

МИХАИЛО: Ево ме, мајко!

МАЈКА: Ти једнако читаш, јадни мој сине!

МИХАИЛО: А шта друго да радим, мама?

МАЈКА: Здрав си, млад си, како не знаш, црни сине? Најпосле, како хоћеш. Пази само да ти у главу то не удари, ко што је овом сиротом Захарију ударило.

ЗАХАРИЈЕ: У праву је мати твоја, слатки мој Михаило. Ти сад постајеш важна личност. Не пристоји се да стално књиге читаш.

МАЈКА: Седи, сине, да те Захарије наш мало потшиша и уреди, не можеш тако зарастао на свечано отварање ићи.

МИХАИЛО: Шта ми фали овако? Шишали сте ме већ пре пет дана.

- МАЈКА: Треба, треба, сине! Јеси ли видео како је председник наш кратко потшишан? Ниси ти сад макар ко. Мајка је сина гајила и одгајила! Сад ће син мој на почасној трибини да седи, а мајка ће из прикрајка да гледа и сузе радоснице да брише.
- МИХАИЛО: Не претеруј, мама. У питању је само једна обична лудница.
- МАЈКА: Ако, ако, сине! Нека је и лудница, само да се ти мени на почасну трибину попнеш. А шта лудници фали, и то је за људе. Не могу ваљда лудаци слободно улицама ићи! Најзад, не буди нестрпљив – данас у лудници, сутра ћеш, можда, и у општини бити.
- МИХАИЛО: Али, ја сам лекар, мама!
- МАЈКА: Ако си, сине. Ко ти све данас на власти не седи! Наш председник, Бог му дао здравља, једва је дреерски занат завршио. Ако ти је отац луд био, ти немој да будеш. Мајка је сину кошуљицу белу испеглала и кравату шарену спремила. А оделце твоје што си га на матурској свечаности носио, ено га, као ново, у најлон кеси га је мајка чувала, нафталином засипала...
- МИХАИЛО: Ја сам замишљао бању да отворим, лековити извор од ђубрета да очистим, цвеће околу да засадим... Рај на земљи би ту могао да се направи. Још стари Римљани су са тог извора воду пили...
- МАЈКА: Мани Ромљане, сине! какви те Ромљани сад спопали!
- МИХАИЛО: Испод земље сигурно постоје остаци римских грађевина. То бисмо лепо откопали, направили шеталиште између рушевина...
- МАЈКА: Памети се призови, није тебе мајка гајила да нечиста циганска места откопаваш!
- ЗАХАРИЈЕ: Такав ти је живот, мили мој Михаило... Мируј, мируј, сад ће Захарије твој тебе лепо да поткуси, а ти због варљивих образина судбине немој да се жестиш, мируј да ти уши не одсечем, слатки мој сине, како ћеш на почасну трибину без ушију ићи. Бања или лудница, сине мој, сад свеједно. Иза божјег лица увек ђаволско наличје провирује. Не можеш се ти, сад, са својом судбином погађати.
- МИХАИЛО: Ма каква судбина! Није лудница, ваљда, моја судбина!

ЗАХАРИЈЕ: Није, није, соколе, све ће то на добри изаћи, ако Бог да. Све ће то проћи. Ништа није вечно осим имена господњег.

Улази Марија у свечаној хаљини. Врћи се.

МАРИЈА: Погледајте, јел може ово за свечано отварање? Шта мислите?

ЗАХАРИЈЕ: Красно, кћери, красно... Као цветић пољски са ливаде, узбран у свеже, мајско јутро.

МАРИЈА: Боје су светле, радосне, приличи уз срећан догађај, зар не? Мало сам је поткратила, још само да се проштепује, пази, мама, само сам је прошпендлала, а и руке су ти, брате, прљаве! Шта кажеш, Михаило?

МИХАИЛО: Па не идемо, ваљда, на венчање, Марија!

МАРИЈА: Што, Мићо? Па најзад се и у нашем месту нешто дешава.
(Пољуби ња звучно)
Мили мој!
(Исирчи)

МАЈКА: А богме и на венчање треба мислити...

ЗАХАРИЈЕ: Треба, треба, као ждребица је довојчица наша. А ни Богу то, ваљда, није мрско. Па бисмо и оно винце, под печатом што лежи, отворили, да се и ми старци мало порадујемо.

Улази Мајстџор, у шесном црном оделу њуном руџа. Један рукав носи у руци.

МАЈСТОП: Па шта је ово, жено? Шта је ово!?

МАЈКА: (Разгледа)
Распало се... Право да ти кажем, ја ко велим ти си одсвирао своје, па ти га у нафталин нисам стављала од кад си, оно, последње одликовање добио. Мољци су се овде костирали добрих тридесет година.

МАЈСТОП: Сад немам шта ни за укоп...

МАЈКА: А и угојио си се, брате. Дошо си ко крмак, кад те у том оделу гледам. Шта би људи рекли да те тако, ко циркузанта, укопавамо?

ЗАХАРИЈЕ: Право кажеш, мила снајко, како би било то пред лице господње овакав изаћи.

МАЈСТОР: Ипак је то срећан догађај. До сада нисмо имали ништа, а сада имамо бар лудницу. Нешто се, ипак, гради. Сем тога, сина сам на пут извео. На шта ћу сад одликовања да прикачим?

ЗАХАРИЈЕ: Па имаш ону униформу, мој соколе, што ти је из рата преостала. На њој би и мољци зубе поломили. Униформу ти обуци, команданте мој добри, и одликовања на њу прикачи, ево, ја ћу их, соколе, сидолом изгланцати, као сунце јарко да сијају, нека свима, од муке, очи поиспадају. А после те таквог можемо и укопати, да се у униформи ратној пред Господом дичиш.

МАЈСТОР: Та ти ваља, Захарије! Тако нека и буде.

Улази I Телохранийељ – Болничар.

I T – Б: Наређење из Општине поводом свечаног отварања душевне болнице: на сваку кућу истаћи барјак, а на прозоре шарене ћилиме!

МРАК

VI

Свечано ошварање луднице.

На сред шопшуну шразне сцене радници довршавају шрибину. Трибина је од шреда и дасака и они шреба да је, зашша, у шом шренушкуну шраве. Уложе радника ишрају шозоришни декорашери. Током рада на шрибини декорашери шреба да имшровизују дијалог, шшј. да шворе и шонашају се шшо као када, у редовним околностима, шосшављају декор на сцену. Само I и II радник шреба да буду шлумци.

После завршеног шосла радници ће се умешаши међу ошшале шосмашраче свечаног ошварања и шредшављаће народ, шшо они, и иначе, јесу.

I радник шрави имшровизовано шшеешенишше којим ће се шосши шеши на шрибину. Он извесно време луша чекићем, зашшм седа и бршше зној.

I РАДНИК: Докле ћемо ми шима да градимо трибине.

II РАДНИК: Све док их шаво не однесе.

II РАДНИК: Што, да не би и ти мало да се попнеш?

I РАДНИК: А што да се ја не попнем?

II РАДНИК: Зато што си глуп и неотесан. Ниси у стању ни летву да закујеш како треба.

I РАДНИК: Хоћеш да кажеш да су они бољи?

II РАДНИК: Не знам да ли су бољи, знам само да ће врат сломити ако степениште будеш радио тако траљаво.

I РАДНИК: Зар сам ја крив што су даске труле и јексери зарђали!

II РАДНИК: Лако ти је са здравом јашшјом градити, брале! Свестан радник има да гради и са трулом као да је здрава.

I РАДНИК: Јебо те ја!

Улазе I Т-Б, II Т-Б и Лекарски шомоћник. Како они уђу, радници се сложено враше своме шослу. Придошлице обилазе окол и свуда завшрују.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Шта, ови још ни трибину нису завршили?

I Т – Б: Лењо је то, колега, ко стока.

II Т – Б: Брже мало, браћо раденици!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Осмотрите их само како раде без воље! Знате, колега, та патолошка леност која се код ваших раденика даде опсервирати, представља, уистину, идеалну подлогу за клијање душевних аберација, као што су, на пример, dementia obstructionis, или, пак, овој сродна dementia anarchica. Дајте да мало завучемо нос у тај њихов посао!

Сва њројица одлазе до њрибине, загледају. Радници вредно раде, не дижући главе. Одјекује луйа чекића. II Телохранијељ – Болничар загледа сџејенишије, луйка њо њему, најзад сџане да се њење. Кад сџиџне скоро до врха, сџејенишије се, с њреском, сруши а он се нађе, изубијан, на земљи, заџријан кришем леџава и дасака.

Сви, укочено, без речи, њосмаџрају како се Болничар извлачи из криша.

II Т – Б: Шта гледате, јебем ли вам сто мајки!

I Телохранијељ – Болничар и Лекарски њомоћник се џруде да џрикрију смех. Радници џриџрче да онога дижу. Насџаје џужва у којој се још њо нешиџо од џрибине сруши и још неколико џуди џоџада. I Телохранијељ – Болничар улеџи у џужву и сџане да размиче раднике.

I Т – Б: Одби! Одби!

II Телохранијељ – Болничар се џомаља из рушевина, сав крвав. Пџија џлаву, брише крв. Чисџи се. I Телохранијељ – Болничар му џомаже. Радници, џокуњени, сџоје околo.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Штавише, колега, случај увелико превазилази моје дијагностичке пројекције. Да ли су повреде теже природе? Има ли какве фрактуре?

I Т – Б: Тако ли се свечана трибина гради, браћо раденици?

I РАДНИК: Па, кад је трула јапија...

II Т – Б: Ви сте трули, мајке вам га спалим!

I Т – Б: Ко је правио степениште?

Дуџа џауза.

II Т – Б: *(Блаџо, али џрекорно)*
Ред би био, мислим, да се сам јави.

Пауза.

I РАДНИК: Ја сам правио, али, јапија је...

I Т – Б: А, ти си...

- П Т – Б: *(И даље благо)*
Ко те плаћа, брале?
- І РАДНИК: А?
- І Т – Б: Ко те је послао да наше славље помрачиш?
- П Т – Б: С ким си повезан?
- І Т – Б: Кога си још заврбовао?
- І РАДНИК: Шта је вама? Ја имам малу децу!
- П Т – Б: *(Жалостиво)*
А што раније ниси мислио на децу, брате? Ето, какав си ти отац, раденик и грађанин... Вероватно си и ове честите раденике већ затровао.
- РАДНИЦИ: Није, није! Ма, какви! Ми смо у реду.
- Пауза.*
- І Т – Б: Говори, ко те је послао?
(Шамар)
- ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Не, не, не! Сироти Хипократус би се у гробу преврнуо!
- І Т – Б: Шта зијаш у мене ко да си с ума сишао?
- ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: То, то! Сад сте на правом трагу. Ја говорим, очи вам отварам... Зар нисте, колега, одмах перципирали да је примерак девијантан. А делује и прилично тупаво. Сад ћемо ми дијагнозицу поставити... Држите пацијента за горње екстремитете, молим, како бих могао да извршим окултацију!
- І РАДНИК: Пусти ме! Упомоћ!
- ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Па, то је сасвим безболно... Мораш имати поверења у мене! Ја сам, у начелу, твој пријатељ.
(Повлачи му очне кајке)
Закрвављене вучје очи, добро... Зини!
(Вади из џепа кашику, оштира пацијенту усња)
О, како ти људи имају оштре зубе!
Слушај ме пажљиво и понови: тристаосамдесетпет, тристадеведесетосам, петхиљадатристатринаест, осамстопедесетчетири, деветстоосамдесетшест, четири милијарде деветстопедесетосам милиона тристашездесетосам хиљада петстотринеест.
(Радник ћути)

Добро... Значи, пажња расејана. Да, да, да... Веома озбиљан случај. Реч је, драге колеге, о тешком манично-депресивном обољењу, познатом под именом *aggressio herostraticus absurdum*.

И Т – Б: Јел то заразно?

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Може да буде. Пратићемо развој ситуације.
(Вади, испод каиуџа, лудачку кошуљу)
А сада ћемо ми теби, пријатељу, да не озебеш, кошуљицу навући. Ручице, молим!

Навлаче му кошуљу. Овај се оћима.

И РАДНИК: Пустите ме! Нисам ја луд! Ја имам малу децу!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Ништа се не бој. Излечићемо ми тебе, рођени!
(Вади из џеџа џедуљу и зихернадлу, џе му качи џедуљу на лудачку кошуљу)
Од сада ћеш се одазивати на број деветстоосамдесет хиљада шестопедесет, скраћено: деветстоосамдесет шестопедесет. Тако! Напред марш! Нека је са срећом! Први пацијент из вашег места.

Лекарски помоћник и II Телохранићел – Болничар изводе I радника.

И Т – Б: А ви, шта бленете? На посао!

Радници ћриону на посао. Ућрчава Председник оћићине, везујући краватју.

ПРЕДСЕДНИК: Јел готово то тамо?
(Исћрчава, џа се враћа, џећлајући и даље око краватје)
А где је музика? Јел стигла музика? Лепо сам јој рекао да ми не даје ову кравату!
(Баца краватју на земљу. Прилази I Т-Б, цима његову краватју)
Са ластишом? Дај овамо!
(Намешћа је себи)
То је већ боље. Да немаш, при себи, мали ракије?
(I Т-Б му даје џоску. Председник добро џовуче)
И, дајте, завршавајте то, богаму!
(Излази)

И Т – Б: Живље то, живље тамо!

Диж се земље ћредседникову краватју, покушава да је веже. Вади оћледалце из џеџа, ћрећледа зубе, џљује у шаке, замазује косу, бори се с краватјом.

Улазе Мајсџор и Захарије. Мајсџор је исцрпљен, свечано сџуџа, одевен у шесну униформу, шју и шјамо изједену од мољаца, са низом одликовања на жрудима. Захарије, у сџаромодном црном оделу, шјрчкара уз њега, са шјубом сидола и крјом, шје своме некадашњем командантју довршава жлачање ордења.

ЗАХАРИЈЕ: Стрпи се, соколе, само још овај орденчић да изгладим!
Нека сину одличја твоја као звездице небеске, на овај свечани дан!

Мајсџор засџаје, дозвољава да му заврши жлачање.

МАЈСТОП: Јесте, али униформу су ми, ипак, мољци изјели.

ЗАХАРИЈЕ: Док су то мало рупа направили, многи је мољац на њој зубе поломио, душом ти јемчим, соколе!

Улазе Мајка, Михаило и Марија. Михаило, у шјежнуџи у шесном шјежети оделу, са широком, ујадљивом краватјом у јарким бојама. Марија у крайкој, лејршавој, шареној хаљиници од синјетјике. Мајка у косџиму, са белом блузом. Мајка је ухваџила Михаила под руку, а он јокушава да се извуче.

МАЈКА: Како је мајка синчића свога опремила! Шта си се устобочио, сине?

МИХАЛО: Пусти ме, богати, мама!

МАЈКА: А што се ти стидиш, лепи мој Михаило? Хођу да данас сви виде ко ми је син.

(Марији)

А ти га, слободно, с друге стране подухвати! Немамо ми чега да се стидимо, децо моја слатка.

Марија се, с друђе сџране, обеси о Михаилову руку.

МАРИЈА: Што си се тако укрутио, сређо моја?

МАЈСТОП: Не могу честито ни да је закопчам!

ЗАХАРИЈЕ: Увуци, још мало, стомачић, добри мој команданте!

Пришеже му ојасач. Мајсџор кашље.

МАЈСТОП: Угушићеш ме, Захарије!

ЗАХАРИЈЕ: Нека, нека, соколе, све ће то добро бити!

МАРИЈА: Гле, како красну трибину подижу!

МАЈКА: На њој ће Михаило наш данас да се шепури. Паун мој лепи!

Улазе музичари, марширајући и свирајући. То су лимени дувачи и велики бубањ. Испред њих диригент, корача уназад и маше барјачићем.

И Т – Б: Не још, не још! После ћете да дувате!

ЗАХАРИЈЕ: Силно ли дувају, свеца им њиховог!

И Т – Б: Овде! У врсту! Та-ако. Равнајс! Равнајс, ти тамо! Теби говорим, суклато!

Музичари се поспорожавају, тихо испробавају инструменте. Радници кују приборину и припремају шарене тканине којима ће је покријти. Уштрчава Председник.

ПРЕДСЕДНИК: Музика? Добро је. А трибина? Аман, бре, људи, јел ви то опструирате на овај свечани дан? Па ми због вас ову приредбу правимо! Све је то због вас, јебо вас отац у дупе, непросвећени!

И РАДНИК: Радимо, госин председник, убисмо се од рад...

ПРЕДСЕДНИК: (И Т-Б)

А ти? Шта си се ускурчио овде? Где је буре с вином, да се мој добри народ провесели?

И Т – Б: Па, не знам, овај, какво буре?

ПРЕДСЕДНИК: Какво буре? Трчи тамо, зврндовре један побачени, за јаја ћу да те обесим кад се ово народно славље заврши! Сиктер!

(И Т-Б појирчи)

Стани!

(Онај се враћти)

Дај ону ракију овамо!

(И Т-Б му даје њоску с ракијом, ња ојирчи)

Јебо вас Бог неспособни!

(Пије)

Куд ми западе тако тупав народ!

(Приметти Мајстора, прилази му, разгледа га)

А што си се ти маскирао? Нису ово покладе!

МАЈСТОР: Ма, није, брате, него тесно ми оно одело што сам га спремио за укуп, а и мољци...

ПРЕДСЕДНИК: Зрео си за укуп, јадна ти мајка! Дошао си овамо да ми алузије правиш! Демонстрације! Хоћеш да кажеш да се ми о бившим борцима не старамо, је ли? Погледај на шта личиш!

МАЈКА: Говорила сам ја њему...

Председник се бесно окрене и изађе.

МАЈСТОР: Захарије, платићеш ми за ово!
(Почиње да скида одликовања и да их њима у џепове)

ЗАХАРИЈЕ: Невин сам, Бог ми је сведок, соколе мој добри. Али, опет,
 примах грех на душу.
(Помаже му да скине одликовања)
 А тако сам их лепо изгланцао...

Лекарски помоћник и II Телохранишћел – Болничар уводе, у маршевској колони, пет-шест лудака, обучених у лудачке кошуље. Међу њима је и I радник. Музика засвира њих.

П Т – Б: *(Пришрчава и маше рукама)*
 Стој! Стој! Ко ти је рекао да свираш, коме?

Музика престаје. Лекарски помоћник посматра лудак са друге стране ширине, преко њих музике.

ЛЕКАРСКИ
 ПОМОЋНИК: Одељење, стој! Потљак! На лево! На десно равнајс!
 Мирно! На месту вољно!

П Т – Б: *(Радницима)*
 Брже то покривајте!

МАРИЈА: Ко су ови, Михаило?

МИХАИЛО: Па, то су душевни болесници, које су довели...

МАРИЈА: Лудаци? А да они нас не нападну, Михаило? Чула сам да лудаци имају натчовечанску снагу... Значи, ти ћеш њих да лечиш, мили мој? Па како ћеш ти то?

МИХАИЛО: Ни сам не знам.

Улазе Председник, Министар за народно здравље, Председниковица и Доктор, саркарчић с јарећом брадицом и златним цвекерима. II Телохранишћел – Болничар даје знак музици. Ова засвира свечану корачницу.

П Т – Б: Живео министар за народно здравље!

СВИ: *(Укључујући и лудак, којима је Лекарски помоћник дао знак)*
 Живео!!!

Министар, добро расположен, опоздравља лево и десно. Радници њанично довршавају прекривање ширине.

ПРЕДСЕДНИК: Изволите овуда! Тојест, пардон! Сад ће наши вредни радници то да покрију.
(За себе)
 Јебаћу им мајку!
(Вади њоску)
 Желите ли једно пиће?

МИНИСТАР: Не овде, забога!
(Маше народу)

Председник се окрене на другу страну и ирзне један зурљај. Председниковица му даје иршеће знаке.

ДОКТОР: А где је тај млади лекар о коме сте ми причали?
(Тихо)
Дајте то овамо!
(Пије и славља њоску у свој цей)

ПРЕДСЕДНИК: А, тојест, стварно, где је? Па, ту је негде, јебо га отац, тојест, сад ћемо га довести!

Председник маше Михаилу. Мајка и Марија га зурјају, он ирилази, рукује се са свима. Радници, под надзором I Телохранишеља – Болничара, доваљају буре с вином. Трибина је иркривена. Сви радници, сада у улози љублике, сјају исјред ирибине. Минисјар, Председник, Председниковица, Докјор и Михаилу, иењу се на ирибину. Музика свира, Минисјар маше народу. Најзад се све уишиа. Председник се накашљава, ииша се по цейовима. Најзад, ироналази зжужвану цедуљицу, развија је.

ПРЕДСЕДНИК: Мислим да...
(Славља наочаре)
... отварајући овај величанствени збор, изражавам мисли свих овде присутних, изражавајући дубоко задовољство што ми се указала част да у нашој средини поздравим нашег вољеног министра за народно здравље, који је дошао међу нас да својим присуством увелича славље којим наша општина обележава своју нову радну победу – отварање душевне болнице – победу, која крунише систематске напоре, како општинске управе тако и целог народа овога краја, да се уврстимо у напредна и развијена подручја и да дамо свој допринос општим напорима да се боља будућност што пре оствари – боља будућност, којој са ове свечане трибине, у име вас, кличем!
(Айлауз)

I T – B: За бољу будућност трипут ура!

СВИ: Ура! Ура! Ура!

ПРЕДСЕДНИК: А сада молим драгог госта, славнога творца нашег здравственог система, чији се благотворни утицај у народу већ увелико осећа, да узме реч.

Айлауз. Повици: живео.

МИНИСТАР: *(Елегантним покрећом неговане руке, њуне њрсијења, сјишиава народно одушевљење)*

Цењени Председниче, добри наш народе, драги лудаци и остали! Желео бих, пре свега, да изразим задовољство што ми је, у низу мојих тешких и не увек пријатних државничких обавеза, пао у део пријатан задатак да говорим на овом свечаном скупу, на овом импонзантном народном збору који, и овом приликом, потврђује монолитност народа и његових легитимних представника, најзад, у овом дивном тренутку којим ће бити крунисани заједнички напори Центра за душевно здравље и ваше напредне општине.

П Т – Б: Живео наш славни Центар за душевно здравље!

СВИ: Живео!!!

МИНИСТАР: О овом срећном догађају, када смо се окупили овде да прославимо још једну радну победу, ја не желим да говорим другојачије неголи у контексту нашег општег друштвеног развитка и убрзаног напретка, који, на свим пољима, у сваком погледу, крупним корацима остварујемо, и чији је овај догађај само један део, само део у целини наших монолитних стремљења која имају за циљ дефинитивну срећу нашег народа.

(Айлауз)

Цењени Председниче, добри наш народе, драги лудаци и остали! Ви знате да нама није било лако. Требало је прво очистити Аугијеве штале од ђубрета прошлости, како би се отворио простор за нову, хуману историју, чије златне странице ми, сви заједно, исписујемо. Као и свакога дана, и данас ми исписујемо једну од таквих страница. А како бисмо све то постигли без душевног здравља...

П Т – Б: За душевно здравље свих наших грађана трипут ура!

СВИ: Ура! Ура! Ура!

МИНИСТАР: ... без душевног здравља овога народа, који је, у тешким тренуцима прошлости и садашњости, показивао, највећим својим делом, здрав смисао за циљеве за које смо се ми горе залагали.

Дозволите ми, зато, цењени Председниче, добри наш народе, драги лудаци и остали, да у овом свечаном тренутку, у своје име и у име свих вас, изговорим скромну за-

хвалу нашем Центру за душевно здравље који, несребично и даноноћно, бди над душама свих наших грађана – над том нежном и кварљивом супстанцом, изложеном нападајима, додуше, поражених али неуморних непријатеља спреда и страга, који, у овом тренутку, поново дижу главу, уједињени у својим мрачним, рушилачким циљевима.

А ја им, са овог места, поручујем да ми нећемо толерисати њихово роварење у нашим редовима, и да ћемо енергично заштитити душевно здравље наших поштених и добрих суграђана!

(Айлауз)

Јер, шта је важније, цењени Председниче, добри наш народе, драги лудаци и остали, шта је важније од душевног здравља једног народа?

И Т – Б: Ништа!

МИНИСТАР: Тачно! Ништа није важније од тога, јер само душевно здрав народ може да сачува у својој свести неискварену слику света коју смо ми створили, и која, ни по коју цену, па ни најскупљу, не сме бити доведена у питање!

Айлауз. Узвици: Тако је!

МИНИСТАР: Због тога смо приступили изградњи мреже душевних болница, од којих ће свака, па и ваша, под будним оком Центра за душевно здравље, представљати неразориви бастион нашег монолитног погледа на свет.

И Т – Б: Са душевним болницама у нове победе!

СВИ: Ура!!!

МИНИСТАР: Несагледиве су предности које душевне болнице доносе народу. Народ ће из ових лечилишта излазити душевно препорођен и очишћен, способан да се укључи у токове којима се ми одлучно и сигурно крећемо ка срећној будућности. Живели!

Френетичан айлауз. Повици: Живео! Министар ошћоздравља благоданклоно и досћојансћивено се осмехујући. На крају и сам айлаудира раздраганом народу.

ПРЕДСЕДНИК: Захваљујем нашем генијалном духовном вођи. Хвала на искреним, топлим речима и бризи за наш просперитет и срећу! Ваш долазак остаће златним словима записан у завичајној историји овога региона.

(Айлауз)

Такође, користим прилику да предложим да се једном мермерном спомен плочом, која ће бити узидана у значајни музеј, обележи овај историјски датум, као и да се пусти у промет двострука серија златних и сребрних значака са ликом нашега драгог министра.
(Айлауз)

МИНИСТАР: Немојте, богаму, то ће бити претерано!

ПРЕДСЕДНИК: Чујете ли глас народа?

МИНИСТАР: Само да знате да је то против моје воље. И овога пута повинујем се вољи већине.

ПРЕДСЕДНИК: Хвала! Од срца хвала у име свих наших суграђана.
(Када се айлауз сћини)

А сада, дозволите ми да вам укратко представим уваженог доктора који је дошао из Престонице да својим стручним знањем, искуством и опробаним залагањем, помогне да ова корисна установа код нас заживи. У томе ће му помагати наш млади доктор Михаило, кога сви добро знате. Ми смо њега послали у Престоницу на школовање, како би се припремио за тај одговорни и тешки задатак. И ево, он је тамо докторирао из области друштвене психијатрије и биће, надамо се, поуздан сарадник своје искусном колеги. Поздравимо бурним аплаузом ову двојицу стручњака!

Айлауз. Нарочито бурно айлаудира Михаилова породица.

МАРИЈА: Мама, види га како је леп!

МАЈКА: Сузе ми од среће теку!

МАЈСТОП: Мој Михаило!

ЗАХАРИЈЕ: Као сиви соко...

ПРЕДСЕДНИК: А сада – на крају званичног тока ове свечаности, која ће у своје другом делу имати на програму народно весеље, за коју смо прилику, из општинских средстава, обезбедили лепу количину алкохолних пића,
(Сћонџани айлауз)
дајем реч нашем цењеном Доктору. Докторе, изволите!
(Гурка ља)

ДОКТОР: (Који је, све време, кришом љоџезао из љоске)
Молим? А, да! Ево, сад ћу ја...
(Закојчава сако, сћуја несиђурно најред)

Према најновијим достигнућима теорије о друштву, друштвена психијатрија сматра се круном свих друштвених наука, ап и свих наука уопште. Она чак и дубоко посрнуле особе, применом метода интензивне душевне хигијене, успева да претвори у конструктивне чланове заједнице. Дозволите да вам представим живи пример својих речи. Пред вама се налазе моји дугогодишњи пацијенти, које сам, из сада већ преоптерећене престоничке душевне болнице, довео да буду језгро ове новоосноване здравствене установе, која ће се, разуме се, временом ширити, на добро и срећу свих нас.

Она се, штавише, већ незадрживо шири! Ако пажљивије загледате чланове овог малог, симпатичног колектива, уочићете једно вама познато лице. Лудница већ хвата корена у вашој средини. Честитам!

Погледајте, само, моје пацијенте! Примећујете ли како са њихових лица зрачи благотворно дејство терапије, чији се програм редовно припрема у Центру за душевно здравље? Запажате ли непомућену ведрину која се разлива из њихових погледа, уперених према будућности?

И Т – Б: Живела наша душевна терапија!

СВИ: Живела!!!

ДОКТОР: Они ће, такође, увеличати ово народно славље, тако што ће отпевати једну песмицу. Та љупка песмица показује њихов доживљај терапије, коју су они већ прихватили као начин живота. Овом малом нумером, који су сами смислили, они ће изразити задовољство што се налазе у вашој средини.

Айлауз.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: *(Даје инјекцију)*
Ла-ла-ла-ла.... Музику, молим!
(Дирижује)

ХОР ЛУДАКА: Новог ума зора свиће
Весели се свако биће
Мрак с очију нама спада
Запевајмо углас сада
Запевајмо углас сада
Лудница је наша нада

Терапија, жеља жива
То је наша перспектива
То је сила прогресивна
Нашој души храна дивна
Нашој души храна дивна
Мајка наша колективна

ПРЕДСЕДНИК: Браво! Браво! Аплауз за наше симпатичне лудакe!
(Айлауз)

А сада, народно весеље, са музиком и алкохолoм! Му-
зика, коло! Весело, весело! Распали! Опа!

*Музика засвира коло. Гости силaзе с њирибине. Ошвара се буре с вином.
Прва чаша се њочи за Министра, који се куца с Председником.*

Зашим настјаје јагма око буреша, гундула, весеље.

Породица грли Михаила.

*Музика свира све јаче, све живље, све заглушнице, вино се лије, народ
њодверискује.*

*Најзад се сви хвањају у коло, које се вије као змија, у ритму њомамних
удараца у велики бубањ.*

КРАЈ ПРВОГ ДЕЛА

VII

У душевној болници. Улазе лудаци, један по један, праћени I и II Телохранишћем – Болничарем. Долазе до својих клуџа.

I T – B: Одељење стој! На лево круг! Капе скини! Седи.

Лудаци седају. Улази Лекарски помоћник. Лудаци усџају.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Седи!

Лудаци седају.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Наставићемо са духовним вежбама. Да ли сте спремни?

ЛУДАЦИ: Јесмо!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Прво ћемо завршити започети програм усмених састава.

Улази Михаило. Лудаци усџају.

МИХАИЛО: Седите, седите, молим вас!

Лудаци седају.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: *(Усџаје)*

То сте ви, професоре! Изволите! Ево, баш прелазимо на усмене саставе.

МИХАИЛО: А где је Доктор?

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Ево, изволите овде!

(Усџуџа му своје месџо и одмах насџавља, не дајући му времена да џроџовори)

Програм усмених састава представља темељ индивидуалних напора које сваки душевни болесник мора улагати у оквиру наше терапије. Ова самоиницијатива пацијената, коју у лечењу користимо, ово ослањање на властите снаге болесника – снаге којих они, без помоћи наше терапије, никада не би постали свесни – има за циљ да у њима пробуди изгубљено самопоуздање и да њихово евентуално оздрављење постави на сигурне и трајне основе.

МИХАИЛО: А Доктор...?

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Починемо! Јесте ли спремни!

ЛУДАЦИ: Јесмо!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Деветстоосамдесет шестопедесет!

I РАДНИК: Изволите!
(Устјаје)

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: За данашњи усмени састав имао си да обрадиш следећу тему: “Корени мога лудила и напори које чиним да га победим”.

(Пауза)

Но? Шта је? Почни!

I РАДНИК: Наша општина постигла је, у претходном периоду, значајне резултате захваљујући напорима свих наших друштвених снага, нарочито...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Чекај, чекај, шестопедесет! То није то. Полако. Концентриши се.

Велика пауза.

I РАДНИК: Још од најранијег детињства...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: То је. Настави!

I РАДНИК: Још од најранијег детињства осећао сам расцепљеност своје личности на две половине. Једна је тежила да да искрени допринос општем добру и напретку, док је друга показивала деструктивне симптоме својеглавости, мрзовоље и злобе. Прву половину називамо светлом а другу тамном.

Борба светлости и мрака у моме, од детињства, поремећеном уму настављала се кроз цео каснији живот, праћена тешким главобољама, сталним сукобима са самим собом, као и са широм друштвеном заједницом, док, на крају, није кулминирала потпуним помрачењем свести, када сам, током недавних, свечаних догађаја у нашем месту, изазвао немили, непријатељски испад.

Трагичном исходу моје, до тада хроничне, болести – која, међутим, није показивала тако бурне, акутне симптоме – допринео је негативан утицај што га је на мене системат-

ски вршила неколицина мојих другова, који су сваке вечери одржавали конспиративне сстанке у крчми “Код дивље мачке”, камуфлирајући своју мрачну делатност наводним уживањем у алкохолним пићима. Њихова имена гласе...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: *(Благо, њедагошки)*

Нећемо тако. Nomina sunt odiosa. Именима ћемо се бавити касније, у посебној сеанси. Настави!

I РАДНИК: Још од најранијег детињства...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Не од почетка! Рекао сам: настави!

Пауза.

I РАДНИК: Још од најранијег детињства...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: *(Благо али забринуто)*

Не ваља, шестопедесет, не ваља... Тешко ће ићи с тобом. Али, упркос својој тешкој болести...

I РАДНИК: Али, упркос својој тешкој болести, још не губим наду у оздрављење јер, изнад свега, желим да будем користан члан шире друштвене заједнице. Ову дивну наду свакодневно ми улива стручно особље модерне душевне болнице “Бања”.

Ослањајући се на њихову помоћ и негу, даћу све од себе како бих борбу између светлости и мрака, која се у мојој болесној души још увек води, успешно окончао дефинитивном победом светлости и како бих, једнога дана, могао да будем од користи нашој заједници која, крупним корацима, непрекидно корача...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Добро је, добро је. Седи!

А сада – пошто за бољу будућност није довољна само монолитна свест, већ и челичне мишице – три минута телесних вежби!

П Т – Б: Мирно! У врсту збор! На лево! Трчећим кораком напред марш!

Трче око њозорнице.

МИХАИЛО: А где је, молим вас, Доктор?

Лекарски помоћник, љавећи се да није чуо, одлази љрема лудацима.

П Т – Б: Одељење стој! Потилјак!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Важи ли то и за тепе, Шесточетрдесетдевет? Зашто ред не поштујеш? Мораш сам чинити напоре да пригушиш те деструктивне пориве у себи. Наставите!

П Т – Б: На лево! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Лези – диг се! Мирно! На десно! Трчећим кораком на своја места!

Заузимају своја места.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: А сада, после овог интермеца, који је нашим мишицама дао гипкости а нашем мозгу кисеоника, прелазимо, лако освежени, на други део нашег данашњег терапијског програма, који се заснива на механизму прве асоцијације. У овом коверту, што смо га нетом добили, љубазношћу Центра за душевно здравље, налази се списак карактеристичних и свима добро познатих појмова. Ваш задатак биће да, на сваки понуђени појам, дате колективан, усмени одговор, заснован на првој асоцијацији која ће пролетети кроз вашу болесну свест.

(Михаилу)

Молим вас, обратите пажњу, докторе! Смисао овог контролног теста јесте да установи степен акцелерације, односно, ретардације процеса излечења.

(Лудацима)

Опустите се! Препустите се првој, слободној асоцијацији. Само спонтано, спонтано, молим! Од тога зависи успех теста. Јесте ли спремни?

ЛУДАЦИ: Јесмо!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Починемо!
(Чиија)
Прошлост!

ЛУДАЦИ: Мрачна!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Ближа прошлост!

ЛУДАЦИ: Славна!

ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Садашњост!
ЛУДАЦИ: Радна!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Будућност!
ЛУДАЦИ: Светла!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Дух!
ЛУДАЦИ: Колективан!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Добро је, добро је!
(Са благошћу и сирљењем)
А ти, Шесточетрдесетдевет? Само отвараш уста... Зашто?
(Пауза)
Зашто? Теби, теби говорим!
(Пауза)
Идемо даље!
(Чийа)
Народ!
ЛУДАЦИ: Слободан!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Радни човек!
ЛУДАЦИ: Срећан!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Пут!
ЛУДАЦИ: Један!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Свест!
ЛУДАЦИ: Монолитна!
ЛЕКАРСКИ
ПОМОЋНИК: Хвала, то би било све.
(Шеја, размисља)
Сумирајући, ad hoc, резултате теста, морам да кажем да осећам велико задовољство због вашег напретка.
Но, моје задовољство мути једна немила појединост која квари, штавише – морам то, са жаљењем, рећи – пони-

штава ваш сјајни резултат. Јер, тест је успешан само ако манифестујете јединствену, колективну исправност у мишљењу. У овом случају, један несавестан појединац по реметио је, поништио часне напоре вашег колектива. О теби, о теби говорим, Шесточетрдесетдевет! А и на свечаном отварању ниси певао, само си отварао уста. Да сте били јединствени, да сте показали успех на овоме тесту, добили бисте заслужену награду: пола сата одмора и право на порцију компота од сувих шљива. Овако, нажалост...
Остављам вама, да сами, у своје колективу, решите овај случај.

Лудаци скачу на свога друга који је саботирао и почињу да га шуку, шутирају, газе. Михаило крикне...

МИХАИЛО: Не! Шта то радите, забога!

... и пољети да их раздвоји, али га лудаци, са неколико удараца оборе на земљу и насилно обрачуна са својим несавесним колеџом. Лекарски помоћник и I и II Телохранијељ – Болничар ирискачу, подижу Михаила, бришу му крваво лице марамicom, поправљају одело, глале, сијају у уста ракију, не обраћајући, иришом, пажњу на лудакe.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: О, Боже! Јесте ли повређени, професоре? Чекајте, сад ћемо ми то да обришемо, тако, тако, само мирно, само мирно... Кравату да поправимо, та-ко! Ништа, ништа, важно је да нема фрактура. Сад ћемо ми вас на ноге поставити... Дрхте, дрхте... Мали стрес, није то ништа... Ево, у фотељу ћемо вас посадити... Гуцните, само гуцните... Та-ко!

(Телохранијељима – Болничарима)

Преузмите пацијенте!

П Т – Б: У врсту збор!

(Лудаци ирестају да се шуку и се поспроје)

На лево! Напред марш!

Телохранијељи – Болничари и лудаци излазе.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Ето, видите! Не сме се тако, професоре... Опростите, тако брзоплето. То су вам тешки случајеви. Најбоље је да се стрпите док се не прилагодите, док не стекнете извесно искуство.

МИХАИЛО: Ништа ја не знам! Желим сместа код Доктора!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Нема потребе. Ставићемо ми два-три фластерчића и биће све у реду.

МИХАИЛО: Ни историје болести нисам добио на увид!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Не смете се сад напрезати, само мирно, полако...

МИХАИЛО: Не, ја идем право код Председника!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Морате одспавати, одморити се...

МИХАИЛО: Он мора сазнати шта се овде догађа!

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: А сад ћу вас у вашу собицу повести да се одморите, не, не, ни речи, бледи сте и колена вам још клецају... Знате, кад човек дође у лудницу, неопходан је извештај период прилагођавања. А ви сте човек нежан, осетљив, можда, малчице лабилан, морате се одморити...

Изводи Михаила.

МРАК

VIII

У лудници. I Телохранијељ – Болничар сјава на сјолу, изувен, ѿкривен ѿо глави раширеним новинама. Као узглавље служи му хрѿа наслаганих фасцикли. Улази Михаило, обазире се око себе, ѿрметѿи I Телохранијеља – Болничара. Енерѿично му ѿрилази.

МИХАИЛО: Молим вас да се одмах пробудите! Чујете ли шта сам рекао?
(Дрма ѿа, оваје не реаѿује)
Ово је превршило сваку меру. Добро, лудница, у реду!
Знам да је лудница. Али, све има своје границе. Границе!
Чујете ли!
(Дрма ѿа)
Границе!

I Телохранијељ – Болничар се лагано буди, склања новине, гледа на сѿи, зева, седа, чеше се сањиво исѿод раздрљење кошуље.

I T – B: То сте ви, докторе... А зашто не спавате?
МИХАИЛО: Желим да изађем одавде. Зашто су сва врата закључана?
I T – B: Такав је кућни ред.
МИХАИЛО: Али не, ваљда, и за лекарско особље!
I T – B: А и шта ћете напољу?
МИХАИЛО: Желим сместа да изађем одавде! Чујете ли?
I T – B: Извините, такви су прописи. Имате излаз недељом.
МИХАИЛО: Где је Доктор? Од када сам ступио на дужност нисам га видео! Водите ме Доктору!
I T – B: То не може.
МИХАИЛО: Како, не може?
I T – B: Доктор не прима.
МИХАИЛО: А где су нестали пацијенти?
I T – B: Пацијенти су под земљом.
МИХАИЛО: Под земљом?
I T – B: Раде у болничком руднику.
МИХАИЛО: Болнички рудник? У околини нема никаквог рудника. Ја, бар, познајем овај крај.
I T – B: Па, ето, да простите, не може се никада све знати.

- МИХАИЛО: Не разумем шта раде у руднику...
- И Т – Б: То је део њихове нормалне терапије.
- МИХАИЛО: Вама је то нормално?
- И Т – Б: То је за њихово добро. Знате оно: mens sana in corpore sano. Како да изменимо садржај њихове оболеле психе ако их не подвргнемо радикалном третману?
- МИХАИЛО: Ја нисам видео још ни историје болести!
- И Т – Б:: Опростите, али по историјама болести се не сме њушкати.
(*Стивља фасцикле у касу и хоће да је закључа*)
- МИХАИЛО: Ово је стварно права лудница! Дајте ми те историје! Чујете ли! Дајте овамо то!

Покушава да му ојтме. I Телохранишћел – Болничар једном руком задржава Михаила а другом пријиска алармно звоно. Дошрчи Лекарски помоћник.

- ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИК: Шта је било?
- И Т – В: Напао ме физички. Покушао је да на силу оствари увид у строго поверљиве документе.
- МИХАИЛО: Да ли је он луд, о чему он прича!?
- ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИК: Докторе, ја вас разумем... Не, не, ни речи! Потпуно. Ви сте човек осетљив, усудићу се да додам и малчице нервозан. Опростите што ја узимам слободу... Саветујем да се одморите, можда једно мало боловање...
- МИХАИЛО: Какво боловање? Ја сам потпуно здрав! Ко сте ви, уопште...?
- ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИК: Потпуно? Али, зар не видите како вам руке дрхте?
- МИХАИЛО: Желим сместа да изађем одавде. Хоћу напоље!
- ЛЕКАРСКИ ПОМОЋНИК: Ево, ја ћу вам боловање отворити. Имаћете времена да размислите, да стекнете исправнији суд о напорима које ми овде чинимо... Схватите то као пријатељски савет. Јер ја сам, у начелу, ваш пријатељ. Па видели сте с каквом преданошћу већина пацијената прихвата нашу терапију...

МИХАИЛО: Хоћу напоље!!!

Улази Докџор, несиџурно корачајући, са флашом коњака у руци. Он је разбарушен, раздрљен, умаићен, ѿодбуо. Прилази ѿолако, буновно џледа око себе. Најзад се сѿоро, блађим џласом, обрађи Лекарском ѿмоћнику.

ДОКТОР: Оставите нас...

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Али, Докторе...

ДОКТОР: Будите љубазни.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: У реду! Али, бићу у близини.

Излази са Болничарем. Докџор се уморно сѿуишиа у фоѿељу која сѿоји крај сѿола. Сѿорим ѿокреѿом обара новине на ѿод. Из џеѿа вади две чашице, сѿавља их на сѿо и налива у њих коњака. Гледа Михаила.

ДОКТОР: Шта је, сине?

МИХАИЛО: Докторе, шта је ово?

ДОКТОР: *(Искаѿи чашицу)*
Које?

МИХАИЛО: Па, све ово!

ДОКТОР: Лудница, сине, зар не видиш?

МИХАИЛО: Видим... али, ја то нисам тако замишљао.

ДОКТОР: *(Поново ѿуни своју чашицу)*
Узми једну чашицу! Добро ће ти чинити. Шаљу ми редовно из Центра за душевно здравље. Знају да волим.
(Поѿије)
Права медицина!

МИХАИЛО: Пре свега, треба пустити људе да слободно иду около...

ДОКТОР: Дивни су младалачки снови... Они, неоспорно, на изванстан начин, оплемењују душу.

(Пауза)

Ти си, чујем, медицину завршио, с тобом ваљда, не треба почињати од азбуке.

МИХАИЛО: Ја немам никаквог контакта с пацијентима!

ДОКТОР: Шта ће ти контакт с тим лудацима, сине? Ништа ти они, под милим Богом, не схватају. Сем тога, уопште се не перу. Смрде!

МИХАИЛО: Њих треба лечити!

- ДОКТОР: Па, лече их, сине, лече их...
- МИХАИЛО: Оне гориле!?
- ДОКТОР: Немој бити на крај срца. То су људи прости, необразовани, они чине колико могу...
- МИХАИЛО: А шта ви радите?
- ДОКТОР: Док сам будан, највише волим да гледам кроз прозор. И полако пијуцкам. Кад дођем до пола бочице, обично задремам. Предвече се пробудим, бочицу довршим, па се опет у слатко Морфејево окриље вратим.
- МИХАИЛО: Капију држе закључану!
- ДОКТОР: Можеш изаћи у недељу, сине. А и куда би излазио?
- МИХАИЛО: Имам вереницу.
- ДОКТОР: А, вереницу! Што одмах не кажеш? Довешћемо овамо и вереницу.
- МИХАИЛО: Сем тога, извините, ја морам да одем Председнику...
- ДОКТОР: Као старији и искуснији колега, морам ти рећи, сине, да претерана ментална активност представља, већ, предворје лудила... Чекај, имао сам овде, негде, парче кобасице... Ја, кад се ментално напрежем, одмах огладним. Нема још много, али је врло добра.
(Претира по целима)
То ми шаљу ови из Центра. Знају да волим да поједем. А, ево је!
(Извади кобасицу увијену у хартију, ломи је)
Послужи се!
(Једе)
- МИХАИЛО: Ја сам, знате, замишљао да овде бању оснујем, рајске вртове да засадим... Да људи у светлим оделима, жене у цветним хаљинама шетају, киселу воду да пију, да између античких рушевина умне и веселе разговоре воде...
- ДОКТОР: Узми мало кобасице, пријаће ти!
(Сипа, пије, једе)
И код младежи, као и код лудака, јавља се извесно патолошко неприхватање стварности – а како је стварност једна и недељива – значи, живота.
(Пије)
Кад боље погледаш, шта је и тај наш живот? Ништа! А и шта би ти то, као, хтео?

- МИХАИЛО: Па, рекао сам вам: бању, праву бању, а не лудницу, под именом “Бања”. Рајске вртове мислио сам да засадим...
- ДОКТОР: Добро, добро, то смо већ чули.
- МИХАИЛО: А, можда, Председник и не зна. Не може ни он, човек, да има увид у све...
- ДОКТОР: Не кажем, и ја сам некада имао своје бубе...
(*Сииа*)
Пет година сам био и пацијент једне од наших душевних болница. И пошто је терапија на мене позитивно деловала... Ти нећеш?
(*Пије*)
- МИХАИЛО: Докторе, тамо промаче неко! Нека женска прилика...
- ДОКТОР: Ми не држимо болничарке, сине. Овде ради искључиво мушко особље.
- МИХАИЛО: Али, видео сам је. Видео сам је! Имала је плаву, распуштenu косу...
- ДОКТОР: Сад још и распуштена коса! Ја обично видим пацове и бубашвабе.
- МИХАИЛО: Али, кад вам кажем да сам је видео!
- ДОКТОР: (*Зева*)
Нешто ми се придремало...
(*Полако се диже, сивавља чашице у џеј. Узима заостјало њарче кобасице*)
Стварно нећеш?
(*Враћу и њега у џеј. Узме боцу*)
Морфеј ме у своје царство зове!

Лагано одјега напoље. Михаило зледа за њим.

МРАК

IX

У лудници. I и II Телохраниџељ – Болничар уводе лудака 649, чврсно уџеџнуџоџ у лудачку кошуљу. Уносе овеђу џосуду са џечноџиђу.

- II T – B: Уф, ала је ово тешко!
- I T – B: Видиш какве проблеме правиш? Ајде, сам реци, зар није боље да будеш разуман, као остали?
(*Лудак ћуџи*)
Волиш да нас мучиш, је ли?
(*Цима џа за браду*)
- II T – B: Пусти га. Не може он да схвати на тај начин.
- I T – B: Па, ја покушавам онако, људски...
- II T – B: Кажем ти да не вреди, то до његове болесне свести не продире. Продире само интензивна терапија. То је проверено.
(*Сиџа ракије*)
Здраво био!
- I T – B: Живели!
- Поџију. оџеџ сиџају.*
- I T – B: А чварака, оних, нема?
- II T – B: Нема.
- I T – B: Чупа ме, на празан стомак.
- II T – B: Има тамо неке саламе.
- I T – B: Да донесем?
- II T – B: Узеђемо после. Дај да свршимо с овим. Здраво био!
- I T – B: Живели!
- II T – B: Да почнемо с терапијом. Слушај претходна упутства: радиђемо тест прве асоџијације. Понављађемо све док не будеш дао правилне одговоре. Опустите се. На сваки задат појам одговарађеш асоџијацијом која ти прва падне на памет. Значи, спонтано. Почиђемо!
Прошлост?
(*Нема реакције*)
Ближа прошлост?
Садашњост?
Будуђност?
Дух?
Народ?

I T – B: Не вреди. Одбија да оздрави.

II T – B: Идемо из почетка. Прошлост!

Нема реакције. II Телохранииџељ – Болничар даје знак. I Телохранииџељ – Болничар џура лудаку џлаву у воду. Подржи џа извади.

II T – B: Прошлост?
(Нема одџовора)
Прошлост?!

Нема одџовора. II Телохранииџељ – Болничар даје знак. I Телохранииџељ – Болничар џура лудаку џлаву у воду и држи дуже. Овај џочиње да се џуши.

I T – B: Као да има шкрге, јебо га свети Алимпије!
(Вади му џлаву)

II T – B: Прошлост?

Лудак је изобличен, али не одџовара. I Телохранииџељ – Болничар му џоново џурне џлаву у воду и држи је док се лудак, који се узалудно коџрца, скоро не уџуши.

I T – B: Вала, сад има да оздрави!
(Вади му џлаву)

II T – B: Прошлост?

Лудак се џуши, кркља, једва дише. Скоро је удављен.

II T – B: Прошлост?

Лудак ћуџи, још увек се џуши. II Телохранииџељ – Болничар даје знак.

I T – B: Џаба је то... Нема он ни трунке здраве свест.
(Гурне му џлаву)

ЛУДАК: (Кркља кроз воду)
Мрачна...

II T – B: Јеси видео?

I T – B: Алал вера! Ја сам мислио, он је скроз помрачен.

II T – B: Код душевних болесника углавном нема неизлечивих случајева. Здравно било!

I T – B: Живели! Свака част.

II T – B: Имам ја са џима искуства. Ако стварно мислиш да им помогнеш, мораш да будеш упоран. Идемо даље! Ближа прошлост?

Луџање на враџима.

I T – B: Ко је сад то?

- П Т – Б: Јеби ми оца ако то није овај наш лекар.
Луџање.
- И Т – Б: Како мисле да лечимо људе, ако нам шаљу такве?
Луџање.
- П Т – Б: Збиља радимо под немогућим условима...
И Телохранииџел – Болничар оџвара враџа. Улази Михаило.
- МИХАИЛО: Шта радите с тим човеком?
- И Т – Б: Лечимо га, докторе!
- П Т – Б: Интензивна терапија. То је онај случај, знате, Шесточетрдесетдевет. Оronentia dementis acuta. Критично стање његовог здравља захтева додатни третман.
- МИХАИЛО: Како га лечите?
- П Т – Б: *Овако.*
(Показује џокреџом руке)
- МИХАИЛО: Како?
- П Т – Б: Па, овако!
(Гура лудаку џлаву џод воду)
- МИХАИЛО: Пустите га! Пустите га! Чујете ли шта сам рекао?
- П Т – Б: Други лек њима не помаже, докторе!
И даље држи лудаку џлаву џод водом.

МРАК

X

Чај код Председника ошшине. Председник, Председниковица. Служи II Телохранишћел – Болничар. Уиада Михаило усїлахирен.

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: О, кога то видимо!

МИХАИЛО: Опростите што овако упадам. Једва сам успео да се пробијем до вас. Схватам, ви сте заузети, али...

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Још једну шољу за господина!
(Михаилу)
Јел беше с румом?

МИХАИЛО: Молим? То је неодложно! Ја морам да вас информишем...

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Опет иста дражесна расејаност. Како је то симпатично!

ПРЕДСЕДНИК: Па, добро, богаму, где си ти? Седи, седи само!

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Збиља, зашто никад не дођете к нама на чај? Ви знате колико се ми радујемо гостима.

МИХАИЛО: Не пуштају ме.

ПРЕДСЕДНИК: Ма хајде, молим те, шта причаш!

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Како је то згодно! Духовито!

МИХАИЛО: Ви не знате! Тамо је све закључано!

II Телохранишћел – Болничар сервира Михаилу чај. Михаило га шек иада ирејозна. Гледа га заианено и уилашено.

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Хвала, можете ићи!

II Телохранишћел – Болничар се наклони и изађе.

МИХАИЛО: Својим очима сам видео кад је давио пацијента!
Зове се Шесточетрдесетдевет.

ПРЕДСЕДНИК: Молим?

МИХАИЛО: Пацијент! Тако се зове.

ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Свашта!

ПРЕДСЕДНИК: Знаш, сине, код осетљивих људи, током периода прилагођавања, понекад дође и до малог нервног растројства, то се дешава. Послужи се, одличан је!

- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Још мало рума? Мој супруг то увек узима кад је растројен, додуше, кришом, јер зна да ја не волим...
- МИХАИЛО: Нисам ја растројен! Ко вам је то рекао?
- ПРЕДСЕДНИК: Ма, добро, добро...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Пустите, свашта вам људи причају!
- МИХАИЛО: Знате ли ви шта они раде?
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Ох, шта? Причајте!
- МИХАИЛО: Пре свега, треба људима скинути лудачке кошуље и пустити их да слободно иду околу...
- ПРЕДСЕДНИК: Но, чуј, а можда да ти, ипак, узмеш боловање, док се мало не прилагодиш?
- МИХАИЛО: Нећу боловање! Нисам ја болестан!
- ПРЕДСЕДНИК: *(Благо)*
Немој да вичеш, сине.
- МИХАИЛО: Извините, али све то на мене делује.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Малчице је, можда, он, ипак, растројен. Само малчице. Али, то делује тако шармантно.
- ПРЕДСЕДНИК: Неприлагођени се не могу шетати околу, сине. Хумано устројство наших душевних болница састоји се у томе што се, путем душевне терапије, ти несрећници преваспитавају како би се, једнога дана, могли вратити међу своје миле и драге; својој дечици, мајкама, сестрама...
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Како си то сад лепо рекао, драги!
- МИХАИЛО: Њима би одговарала ова надморска висина. Али зато морају бити на ваздуху. Добро, кад већ нисмо вртове могли, али и кроз шуму се може шетати, или по обали језера...
- ПРЕДСЕДНИК: Ми градимо нови свет, звет здравља и напретка, свет у коме ће, једнога дана, сви бити нормални...
- МИХАИЛО: Купање у лековитом извору помогло би им да нађу мир у души...
- ПРЕДСЕДНИК: Али, како да буду нормални ако их ми не лечимо? А то се постиже упорном, дуготрајном, систематском терапијом, која њихову свест постепено преображава...

- МИХАИЛО: Зашто, ипак, не бисмо откопали тај извор, то није тешко, само ђубре треба уклонити... Са тог извора сви бисмо могли воде пити!
- ПРЕДСЕДНИК: А када свет будемо преобразили, када све пацијенте будемо излечили, тада ћемо укинути луднице и свуда ћемо основати бање, по којима ће се мирни и здрави грађани као весели мрави размилети, те у домовима одмора ферије или, пак, ведре старачке дане проводити.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Ах, како је то дивна, како чаробна визија, драги! Зар не, докторе?
- МИХАИЛО: Не, председниче! Одмах! Одмах капије откључати, зидове срушити, рајске вртове засадити, извор од ђубрета очистити, лудачке кошуље пацијентима скинути и пустити их да се лековите воде напију! Зашто да чекамо? Одмах!
- ПРЕДСЕДНИК: Људи су несавршени, сине; прво их морамо лечити, душе њихове посрнуле преобразити... А и теби мало боловање саветујем, сине.
- МИХАИЛО: Али, зашто, ја нисам болестан!
- Председник и Председниковица усџају.*
- ПРЕДСЕДНИК: Да се одмориш, да се прилагодиш мало... После ће све лакше ићи.
- ПРЕДСЕДНИКОВИЦА: Здравље се мора чувати, докторе. Опоравите се што пре, па нам се вратите. Недостајаћете нам. Били сте тако пријатан гост на чају. И поздравите, неизоставно, вашу љупку вереницу!
- Председник и његова суџуџа излазе држећи се њодруку. С друџе сџиране улазе I и II Телохраниџељ – Болничар. Схваџамо да џа џросџориџа – без обзира на џри фџџеље и сџџочић за којим се, малочас, џио чај – џредставља добро нам џознаџи амбиџени луднице.*
- Болничари џрилазе. Михаило се џовлачи ка враџиима кроз која изађе Председник са суџруџом. Болничари се џуџећи џриближавају. Михаило долази до враџа. Враџа су закључана.*
- II T – B: Куда? Ми смо, у начелу, твоји пријатељи.
- МИХАИЛО: Шта хоћете?
- I T – B: Па... боловање си добио.
- II T – B: Издржаћеш терапију и биће све у реду.
- I T – B: А кад оздравиш, моћи ћеш опет да се укључиш.

Хваћају га за руке.

МИХАИЛО: Пустите ме!

И Т – Б: (Благо)
Буди миран... То је за твоје добро.

МИХАИЛО: Пустите ме!

П Т – Б: Дубоко диши... Опустите се... Биће све у реду.

Воде га до сјочиха за којим се пио чај. I Телохранишељ – Болничар вади из џепа кесу и сјавља је на сјочић.

П Т – Б: Шта ти је то?

И Т – Б: Донео сам оне чварке. Не могу на празан стомак, па не могу!

Михаило улучи њрилицу, одгурне II Телохранишеља – Болничара и почне да њрчи ка дружим враћима. Болничари с досадом гледају за њим. Михаило дојури до враћа, њкушава да их отвори, но враћа су закључана. Он очајнички дрма кваку и удара у враћа.

П Т – Б: Па онда, каже, није луд.
(Пође ка Михаилу)

МИХАИЛО: Нећу! Нећу!
(Бежи)

П Т – Б: Стани, јебем ти оца у дупе!

Настаје јурњава њо целој њросјорији, ломњава, обарање намешијаја. Ухваће га, он се измигољи, очајнички бежи, њо њраје дуго, без речи, чује се само дахњање, сјењање, ударци, џепање одела, ломљење намешијаја. Најзад се сруши и чајни сјочић и чварци се расу њо њоду. Јурњава њресјаје.

И Т – Б: Зар моје чварке, стоко дементна!

Ношен бесом због њросујих чварака, I Телохранишељ – Болничар, у њри скока, сѡиже до Михаила и почне да га ѡуче. Оборе га на ѡод, ѡуку га и ѡазе док се не уморе. Најзад се дигну., Михаило осјане да лежи.

П Т – Б: Дужи се, спавање је од два до четири!
(Шућне га)

Михаило бауља, крвав, изубијан, исцјан. I Телохранишељ – Болничар диже сјочић за чај.

И Т – Б: Скупљај чварке!

Михаило не реајује. I Телохранишељ – Болничар му згази ѡрсје. Михаило урликне.

И Т – Б: Скупљај, док имаш чиме, јебем ли ти матер малоумну!

Михаило, бауљајући, скуйља чварке у кесу. I Телохранийељ – Болничар вади из цейа йљоску, скине йоклојац који служи као чашица, сийа у њ ракије и йружа колеђи.

I T – B: Тежак посо, брацо. Ај' живели!

II T – B: Здраво био!

Сйусйе се, уморно, на фойшеље.

I T – B: Брже то купи, не могу на празан стомак! Море, да није то мени неки чир?

II T – B: Вала, није ни чудо! С овим лудацима човек мора живце да изгуби. Стока малоумна!

Шуйне Михаила који око њеђових нођу скуйља чварке. Михаилo јекне.

I T – B: Не скичи, јебо те свети Алимпије, дементни!
(Узима кесу, једе чварке)

II T – B: Здраво био!

I T – B: Ај' живели! Сад је већ боље.

II T – B: Ваљда ће доћи дан каће ова наша тешка функција до-
думре...

I T – B: Једва чекам тај дан, брацо, ај' живели!

II T – B: Здраво био! Диж' се ти, море! Скидај те цивилне прње.

I T – B: Све! Све скидај! Шта си се стисо ко ђевојка? Нећемо да те
јебемо тако грдног!

Михаило је йоййуно ѓо.

I T – B: Гле га, како је! Јесул сви они тако каракушљиви?

II T – B: Ко, море? Лудаци?

I T – B: Ма јок, бре, ови професори!

II T – B: Па... Већином су тако.

I T – B: Стварно нису ни за курац!

Облаче му лудачку кошуљу.

МИХАИЛО: Желим да умрем.

I T – B: Прво да те излечимо, па онда ради шта оћеш.

МИХАИЛО: Ено је!

(Одђурне Телохранийеље – Болничаре)

То је она. Маријана...

*(Креће ка уйвари раширених руку са којих висе дуђи
рукави лудачке кошуље. Урла)*

Маријана!!!

МРАК

XI

Лудница. Породица у посети код Михаила. Између посетилаца и пацијенаца преграда. Породица је свечано одевена: на оцу Михаилово шећерно одело. Михаило је у лудачкој кошуљи. Присутан је и I Телохраниоел – Болничар. Седе и гледају се, без речи. Дуго. Михаило делује одсушно.

МАРИЈА: Михаило...

МАЈСТОР: Ја бих рекао да је здравију боју добио.

МАЈКА: А могао си директор луднице да постанеш...

МАЈСТОР: Не вреди, ништа сад не разуме.

МАРИЈА: А шта ће ту ова преграда?

МАЈСТОР: Не знам... Ваљда да нас не би напао.

МАРИЈА: Нас да нападне?! Зашто, тата?

МАЈСТОР: Можда он и не зна да смо то ми.

Пауза.

ЗАХАРИЈЕ: Све ће добро бити. Само мало стрпљења...

Пауза.

ЗАХАРИЈЕ: Све ће добро бити, мој сиви соколе!

Пауза.

МАЈКА: Како ми је био леп на трибини, паун мој поносни... Ја сам говорила, немој стално те књиге да читаш, а он мајку не слуша!

МАЈСТОР: Па и сад је леп.

МАРИЈА: Откуда му толике модрице, тата?

МАЈСТОР: Чини ти се, кћери. Не видим ја никакве модрице. Само се мало угојио. Заокруглио. Сигурно му та терапија прија.

МАЈКА: Сине мој лепи...

Пауза.

МИХАИЛО: Желим да умрем.

МАЈСТОР: Нешто је рекао!

МАЈКА: Проговорио мој слатки син! Мајку је познао.

МАЈСТОР: Ваљда и оца!

МАЈКА: Шта кажеш, слатки мој Михаило?

МАРИЈА: Рекао је да жели да умре!

МАЈКА: Да умре!? Шта причаш, несрећнице! Ниси ти добро чула.

- МАРИЈА: Чула сам, мама, чула сам! Нисам gluва!
- ЗАХАРИЈЕ: Не смрт! Вечити живот и блажена радост праведника чека!
- МАЈКА: Шта причаш, сине! Излечиће они тебе.
- МАЈСТОП: То су живци... Није то тако тешка болест.
- МАЈКА: Сећаш се кад си, као мали, имао шарлах? Сви су мислили да ћеш умрети, само сам ја знала да ће мој Михаило да преболи.
- МАЈСТОП: И ја сам знао.
- МАЈКА: Тако ћеш ти и ово, слатки сине.
- МАЈСТОП: Сви смо били поносни на тебе...
- МАЈКА: Па и сада смо поносни!
- МАЈСТОП: Да, и сада.
- МАЈКА: За тебе је боље да једно време останеш ту, на тој терапији и нези.
- МАЈСТОП: Наша медицина је међу најнапреднијима на свету, то се зна. Опет ћеш ти бити здрав, сине. Као дрен!
- МАЈКА: Па ћеш ти опет своју дужност у лудници преузети. А онда ћемо направити венчање какво се не памти у Бањи! Јел тако, Марија?
- МАРИЈА: *(Кроз сузе)*
Тако је, мама.
- МАЈКА: Изабраћемо леп, јесењи дан. Да буде сунчан, али не сувише топао. Да буде благ и ведар. Тако, отприлике, када се грожђе у нашем вењаку заплави. Столове ћемо изнети у башту и прекрити их белим столњацима. Од суседа ћемо сребрни есајг позајмити, и тањире шарене, порцеланске. Вино ћемо отворити, оно што у подруму лежи под печатом, и стару ракију, препеченицу, да се са пријатељима, као што добри обичаји налажу, провеселимо. Музику ћемо обавезно узети да нам свира. Наше бањске трубаче. А ја ћу, са сином својим, прво коло да поведем. Гостију ћемо позвати пуно, а у челу стола седеће Председник наш добри. Шта кажеш на то, сине?
- Пауза.*
- МИХАИЛО: Желим да умрем.
- МРАК

XII

Лудница. Ноћ.

Михаило лежи на постојељи, у полумраку.

*У дубини се појављује зрак светлости који се постепено приближава.
Михаило диже главу.*

МИХАИЛО: Маријана...

Светлост се приближава.

Михаило пружа руку, устаје.

Соба се прелије разнобојном светлошћу. Игра светлости и сенки преображава лудницу у чудесни цветни врт.

Михаило се лагано удаљава и нестaje у дубини, вођен зраком светлости.

МРАК

XIII

Пошћуно празна сцена. Само се на средини, тамо где је некада била свечана шрибина, налази један ископан гроб.

Улази погребна поворка. Прво музичари, добро нам познати лимени дувачи са бубњем, свирајући посмртни марш; затим један лудак који носи надгробно обележје, па остали лудаци, носећи на раменима затворен ковчеж. Поред њих Лекарски помоћник.

За ковчежом иду Мајка, Мајстор, Марија и Захарије; за њима Председник са суругом, Доктор, I и II Телохранитељ – Болничар и два декоратера, шћ. радника, који, овом приликом, представљају гробаре.

Поворка лагано обилази око сцене па се заустави испред гроба. Музика, која је престала да свира, постоји се с једне, а лудаци, који су сисили ковчеж, с друге стране.

Председник вади из џепа цедуљицу са надгробним словом. Током његовог говора Доктор ће дискретно пошепати из њоске, а сви ће, на дирљивијим местима, шмркаћи и ушираћи белим рупцима сузе.

ПРЕДСЕДНИК: Надали смо се да ћемо ово, ново, модерно болничко гробље отворити поводом неке друге, природније, мање болне смрти. Но, тужно првенство припада, ето, нашем врлом суграђанину, цењеном стручњаку и научном раднику, доктору Михаилу, од кога се, овде, са сузама у очима, заувек опраштамо.

Са овога места могу да кажем да је смрт доктора Михаила непроцењив губитак за нашу друштвену заједницу, пре свега за друштвену психијатрију која је изгубила додуше младог али високообразованог, перспективног стручњака и интелектуалца, какви су нама потребни. Из наше средине – као што се људски топло изразио министар за народно здравље, у телеграму којим се опростио од покојника – из наше средине отргнут је кадровски подмладак у кога смо полагали велике наде.

Марљив у раду, у слободним часовима спреман на шалу и песму, увек добро расположен, доктор је био омиљен члан како уже, тако и шире друштвене заједнице. Био је радо виђен међу пацијентима и међу колегама, као и осталим радним људима нашега града – у лудници, на улици, на састанку каквог друштвеног форума или управе клуба, где је са успехом вршио дужност потпредседника, на спортском терену, синдикалном излету – најзад, кад год су му многобројне дужности дозвољавале, долазио је, као драги гост, к мени и мојој супрузи на чај.

Михаило, сине! Дозволи да те, у овом тужном часу, тако ословим, надајући се да тиме не вређам осећања твојих

најближих, јер сам те тако често ословљавао и пре но што си нас напустио.

Михаило, сине! У овом часу могу само да ти обећам да ћеш вечно живети у сећању свих нас: твоје неутешне, али, поносне породице, пацијената и стручњака душевне болнице “Бања”, радних људи нашега града и шире друштвене заједнице, као и у мом личном сећању и сећању моје супруге.

Смрт, против које се одлучно боре све наше прогресивне друштвене снаге, однела је овога пута победу. Али ја јој, са овога места, поручујем да не ликује пре времена. Добила је једну битку, али није добила рат. Ми ћемо наставити, с вером у коначну победу организованих снага светлости, прогреса, науке и хуманизма.

Слава нашем Михаилу! Нека његова смрт буде залога боље будућности!

СВИ: Слава му!

Присућни се ојушијају, мешкоље, ушмркују, искашљавају, шаћућу. Музичари сасвим тихо пробају инструменте. Лекарски помоћник заузима диригентску позу, стојећи испред лудака посмрорених у врсцу, и даје интонацију.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: Ла, ла, ла...

Музика свира, лудаци певају, Лекарски помоћник дирижује.

ХОР ЛУДАКА: Оде доктор наш драги
Лака му земља била
Док он сан снује благи
Будућност шири крила

Будућност тече наша
Попут велике реке
Док сунце јарко сија
Са обале далеке.

Гробари, уз звуке посмррног марша, сјушијају, помоћу ужади, ковчеж у гроб, зашћивају га земљом и побадају надгробно знамење.

Док присућни прилазе да последњи ћућ сћисну руке члановима породице, Лекарски помоћник командује лудацима.

ЛЕКАРСКИ

ПОМОЋНИК: На лево! Напред марш! А ти Шесточетрдесетдевет опет ниси певао...

Лудаци излазе, за њима музика. Излазе и сви остали. Чланови породице остјају сами. Ушћу сузе, поправљају знак над гробом, ишћд.

МАЈСТОР: Оде наш Михаило...
 МАЈКА: Оде паун мој лепи!
 МАРИЈА: Знала сам ја да венчања неће бити...
 МАЈКА: Била је лепа сахрана. Са музиком.
 МАЈСТОР: Сахрањен је као јунак.
 МАЈКА: Па и био је јунак!
 МАЈСТОР: Био је, пре свега, стручњак.
 МАЈКА: Стручњаци су јунаци нашег времена.
 МАЈСТОР: Достојно су нашег Михаила ожалили.
 МАЈКА: И још о трошку друштвене заједнице.
 МАЈСТОР: Како је само говорио председник наш добри!
 МАЈКА: А и лудаци су дошли да испрате свога доктора.
 МАРИЈА: *(Кроз сузе)*
 Како су красно певали...
 МАЈКА: А зашто нису дали да се ковчег отвори, да се са сином нашим опростимо као што обичаји стари налажу?
 МАЈСТОР: Због заразе.
 МАРИЈА: Зар душевна болест може да буде заразна, тата?
 МАЈСТОР: Они кажу да може. Ваљда они знају. Медицина свакога дана сазнаје нове ствари о животу.

Захарије је извадио књиџу испод каиуџа. Чиџа.

ЗАХАРИЈЕ: И насади Господ Бог врт у Едену, на истоку; и онђе намјести човјека, којег створи.
 И учини Господ Бог, те никоше из земље свакојака дрвета лијепа за гледање и добра за јело, а вода тецијаше из Едена натапајући врт...
 МАЈСТОР: Шта је то сад, Захарије!
 ЗАХАРИЈЕ: И узевши Господ Бог човјека намјести га у врту Еденском, да га ради и да га чува...
 МАЈСТОР: Пакуј то!
 ЗАХАРИЈЕ: Како ти кажеш, команданте добри...
 МАРИЈА: А можда, ипак...
 МАЈСТОР: *(После паузе)*
 Пакуј то.

КРАЈ

(Београд, 1983)